

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LITERATŪROS ISTORIJS IR TEORIJS KATEDRA

LINA ABROMAVIČIENĖ

Studijų programos Literatūrologija II kurso studentė

**MOTERS SOCIALINĖ TAPATYBĖ RENATOS ŠERELYTĖS
PROZOJE**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė
doc. dr. Irena Baliulė

Šiauliai 2014

Aš, Lina Abromavičienė, patvirtinu, kad mano baigiamasis magistro darbas tema **Moters socialinė tapatybė Renatos Šerelytės prozoje** yra originalus, mano parašytas. Šiame darbe pateikta medžiaga nėra plagijuota. Tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos pažymėtos literatūros nuorodose.

Lina Abromavičienė

2014 05

TURINYS

I. Įvadas	4
II. Moteriškojo identiteto socialumas	9
III. Moters socialinės tapatybės vaizdavimas Renatos Šerelytės prozoje	13
3.1 Vyras kaip moters gyvenimo kontekstas: romanas „Lėdynmečio žvaigždės“	17
3.2 Netradicinės motinystės vaizdavimas	20
IV. Moters kūniškumas ir jo simbolika.....	22
V. Moters saviraiška romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ pasakojimo struktūroje	27
VI. Komunikacijos ir naracijos santykis romane „Mėlynbarzdžio vaikai“	31
VII. Išvados.....	34
VIII. Santrauka.....	36
IX. Summary	38
X. Šaltiniai ir literatūra	40
XI. Anotacija	43
XII. Annotation.....	44

I. Įvadas

Temos naujumas ir aktualumas. Šio darbo tema – „Moters socialinė tapatybė Renatos Šerelytės prozoje“ orientuota į moters tapatybės analizę. Renata Šerelytė (gimė 1970 m.) yra vertinama kaip šiuolaikinės literatūros rašytoja. Tai rašytoja, kuri patenka į populiariausių šiuolaikinių Lietuvos rašytojų sąrašą. Kurianti pasaulį be dirbtinų meniškų atspalvių, autorė vaizduoja visuomenės, šeimos santykių problemas. Nėra tik jos kūrinių herojai, bet ir jausmai, šeimos tarpusavio santykiai, bendravimas. Autorė kaip karoliukus veria sovietinių laikų prisiminimus. Specialiai kuria fabulas, kuriose mažai žmogiškosios meilės ir šiltų jausmų. Nuolat vaizduojami socialiniai santykiai. Šerelytės tekstų pagrindiniai veikėjai iš esmės nėra tipiški sovietmečio žmonės, tačiau jie besistengiantys artikuliuoti savo individualumą, kurti tapatybę jiems priimtinais būdais. Daug dėmesio skiriama sovietmečio žmogaus vaizdavimui. Daugelio autorės kūrinių ašimi pasirenkama moteris. Autorė garsiai kalba apie moters perspektyvas, tačiau vyriškai lyčiai taip ir neleidžia atsiskleisti. Būtent apie tai ir kalbama šiame magistro darbe - analizuojant Šerelytės kūrinius, stengiamasi išryškinti moters socialinę tapatybę, konstruojant sovietinių realiųjų persunktą moteriškumo sąvoką.

Darbo objektas – magistro darbo tyrimo objektas yra du Šerelytės romanai „Lėdynmečio žvaigždės“ (1999) ir „Mėlynbarzdžio vaikai“ (2008) bei novelių knyga „Balzamuotojas“ (2006). Nors visi kūriniai parašyti skirtingu laiku, juos vienija vaizduojama moters socialinė tapatybė. Daugelis rašytojos kūrinių galėtų būti analizuojami lyginant visuomenės socialumą. Šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas moters socialumui. Kaip ji jaučiasi, apie ką galvoja, kaip vertinama, kokie jos lūkesčiai, kaip ji identifikuoja save per santykius su šeima: vyru, vaikais, motina.

Šerelytės romanas „**Mėlynbarzdžio vaikai**“, kaip buvo skelbta pristatymuose, yra romanas, atskleidžiantis žmogaus mentaliteto ir laikotarpio paradoksus arba, kaip jį apibūdina pati autorė, „Tai brandaus socializmo dvasinė atrofija, įrodyta asmenine patirtimi. Tai knyga apie meilę ir mirtį, tampančias viena būsena ir nepaklūstančias laikui. Ir apie laimę – labai savotišką, liguistą, keistą, kurios ilgisi Mėlynbarzdžio vaikai, užaugę izoliacinėje aplinkoje“ (Šerelytė 2009). Viktorija Jonkutė teigia, kad „Mėlynbarzdžio vaikuose“ daugiau pesimizmo nei optimizmo, nevilties nei tikėjimo, skausmo, kančios nei džiaugsmo. Kuriama savotiška bjaurumo estetika ir tai daroma sąmoningai bei tiksliai. Taip, tai išties estetika, individualus, raiškus ir vaizdingas stilius, taigi privalumas, tačiau kartais susidaro įspūdis, kad tuo bjaurumu pradedama mėgautis, bandoma dirbtinai sukelti efektą (Žr. Jonkutė 2014). Tačiau toks kūrinio kontekstas labiau padeda atskleisti

moteriškąją poziciją, jos jausmus, išgyvenimus. Jei vaizduojamas kūrinio kontekstas būtų pernelyg blyškus, sunku būtų išryškinti moters jausmus, jos poelgių priežastis.

Šerelytės novelių knyga „**Balzamuotojas**“ atskleidžia žmonių, esančių už socialinio gyvenimo ribų, margą kasdienybę. Subtilios autorės įžvalgos ir ironija padeda kurti groteskiškus vaizdus, skaitytojui keliančius juoką, užuojautą, virpulį. Įdomiausia tai, kad trumpose novelėse Šerelytė sugeba kasdieniškoms problemoms suteikti tokios svarbos, jog jose atsiranda net neišsemiami prasmės klodai. Iš banalių kasdinių situacijų, vaizduojant šeimyninius santykius, ištvirtavimus, bandoma atskleisti moters poziciją – ko ji tokioje socialinėje terpėje tikisi iš savo buvimo šeimoje, vaikų, kodėl leidžiasi mušama, ar visada supranta esamas blogybes ir kodėl joms nesistengia priešintis. Autorė apie savo knygą kalba: „Balzamuotojas“ – žiauri knyga, negražiai ir lyriškai parašyta. Skaitytojas turi teisę piktintis, kad tokios knygos apskritai pakliūva į geriausių knygų rinkimus. Jei nebūčiau autorė, irgi piktinčiausi“ (Šerelytė 2014).

Prieš penkiolika metų Šerelytės išleistas romanas „**Ledynmečio žvaigždės**“ 2000-aisiais buvo apdovanotas Žemaitės premija. Šiame romane vaizduojama, kaip jauna iš provincijos kilusi mergina svajoja tapti rašytoja. Tačiau, kadangi jos gyvenime ne taip viskas paprasta, siekdama svajonių susiduria su nemaloniais žmonėmis, šaltu pasauliu, žlugdančiu jos norus, jos siekius. Būtent tai ir yra Šerelytės romano ledynmetis, kuris šaldo žmonių jausmus. Tačiau prisigėrusio kaimo vaizdai kuriami komiškoms situacijomis, tekstuose gausu metaforų, bandoma atskleisti pasakojimo ypatybes įvedant „natūralius“ sovietmečio keiksmažodžius (Trimakas, 2009).

Šerelytė gerai žinoma ne tik kaip romanų autorė, bet ir kaip poetė, kritikė, pjesių ir literatūros kūrinių vaikams autorė. Jos kūrybinėje biografijoje yra susikaupę nemažai eilėraščių ir prozos knygų vaikams, nuotykiinių apysakų jaunimui, novelių rinkinių. Autorės kūriniai yra versti į anglų, prancūzų, vokiečių, italų, ispanų, švedų, kroatų, čekų, lenkų kalbas, sulaukė ne vieno apdovanojimo Lietuvoje, o romanas „Mėlynbarzdžio vaikai“ pelnė prestižinę „Bank Austria Literaris“ apdovanojimą, skiriamą iškilniausiai Rytų ir Pietryčių Europos literatūrai. Pagal autorės romaną „Vardas Tamsoje“ buvo filmuojamas lietuviškas kino filmas. Būtent platus rašymo laukas autorei leidžia sutelkti dėmesį moteriškumui – atskleisti kuo ryškesnį moters įvaizdį. Šerelytė savo tekstuose vaizduoja kaimiškos kasdienybės vaizdus, kuriuose regi moteris. Dažniausiai kuriami pasakojimai yra persismelkę girtuoklystėmis, paleistuvystėmis, nors tokį gyvenimą autorė kartais pateisina. Pasak rašytojos, jos tekstuose vaizduojamas socializmo brandos kaimas, o gal net socializmo brandos irimo kaimas. Kadangi kaimas yra gyvas organizmas, kartais jis atrodo merdėjantis, o kartais labai brandus (Žr. Šerelytė 2001).

Šiuolaikinės literatūros atsigręžimas į sovietinę tematiką yra natūralus, nes sovietinės temos dar visiškai nėra išsemtos, bet to, sovietmečiu gyvenusiam žmogui smalsu ieškoti savo

tapatybės, kurią formavo sovietinis laikotarpis. Kaip analizuojamų tekstų moteris iš šalies bando analizuoti savo gyvenimą, jo prasmę, taip ir Šerelytė bando sugrįžti ir dar kartą pažvelgti į sovietinių laikų skaudulius, kurie fiksuojami sutelkiant dėmesį ne į istoriškumą, bet fragmentiškai remiantis žmonių sąmone, jausmais, išgyvenimais.

Darbo tikslas – išanalizuoti ir atskleisti Renatos Šerelytės kūrinuose vaizduojamos moters socialinę tapatybę. Analizuojamų tekstų autorė pati neneigia, kad daugiau dėmesio skyrė moteriškumui, rašydama savo tekstus, tačiau šį savo žingsnį pateisina sakydama, jog moteriškumo ypatybės ji geriau žino, geriau geba atskleisti moteriškas problemas, su kuriomis susiduria romanų ir novelių moterys, ieškodamos savosios tapatybės, todėl savo tekstuose kaip centrinę figūrą pasirenka moterį. „Vyras ir moteris – tai du atskiri pasauliai, todėl labai juokinga buvo, kai bandžiau kalbėti vyro vardu. Manau, kad moteris labiau gali atskleisti moteriškus jausmus. Du atskiri pasauliai, kurie turi galimybę jungtis, tačiau kol kas geriau aš savo pasaulį pažįstu“ (Šerelytė 2001).

Darbo problema – Ar Šerelytės prozoje atsiskleidžia socialinė moters tapatybė?

Darbo uždaviniai:

- Aptarti moteriškojo identiteto socialumą, besiskleidžiantį literatūroje.
- Ištirti ir atskleisti moters tapatybės vaizdavimą Šerelytės prozoje.
- Aptarti vyro buvimo šalia moters funkciją romane „Ledynmečio žvaigždės“.
- Ištirti netradicinės motinystės vaizdavimą Šerelytės prozoje.
- Aptarti moters kūno vaizdavimo simbolinę prasmę („Balzamuotojas“).
- Ištirti ir atskleisti, kaip romane „Mėlynbarzdžio vaikai“ reiškiasi moteris pasakojimo struktūroje.
- Atskleisti komunikacijos ir naracijų santykį romane „Mėlynbarzdžio vaikai“.

Išgryninti socialumo sąvoką pasirodė labai svarbu, nes remiantis kartu ir literatūros sociologija kaip analizės metodu, būtina įsigilinti į analizuojamus Šerelytės kūrinius, kuriuose gausu sovietinės tematikos socialinių temų. Nors ir kaip atrodo, uždavimas ir niekinamas Šerelytės tekstų moteris, šiame darbe pastebima, kad iš tikrųjų moteris siekia surasti savo tikrąjį egzistavimo priežastį, suprasti, kodėl ji negali atsiplėšti nuo vyro ir gyventi savarankiškai. Atsiranda moters kūno daiktiškumo problema. Vyras į moters kūną žvelgia kaip į daiktą, kuriuo tenkina savo įgeidžius. Šiame darbe stengiamasi paaiškinti, kad moters egzistavimui lemtingas yra vyro portretas. Taip pat daugiabalsis moters vaizdavimas iš skirtingų romano pasakotojų. Šiame magistro

darbe išryškinamas „Mėlynbarzdžio“ mitas, kuris egzistuoja kaip kolektyvinės sąmonės archetipas, turintis ryškią simbolinę prasmę tekste. „Mėlynbarzdis“, kaip pasakos herojus, analizuojamame „Mėlynbarzdžio vaikai“ romane įgyja totalitarizmo simbolinę prasmę, tačiau neatsiejamas ir nuo moteriškosios patirties tragedijos. Kaip ir pasakoje, taip ir Šerelytės romane atspindi moters troškimas tapti negailestingo despoto žmona. Tačiau toks troškimas moterį paženkliną ir atriboja nuo realybės. Remiantis pasaka specialiai kuriama meninė tikrovė. Šerelytės kuriamas sovietmečio žmogus gyvena, gali gyventi ir egzistuoti tik pagal Mėlynbarzdžio nustatytas taisykles. Todėl ir buvo nuspręsta šiame darbe sutelkti dėmesį į Mėlynbarzdžio mito-pasakos funkcionavimą romano erdvėje.

Analizuojamų tekstų vaizduojama šeima – vienas iš komunikacijos vienetų, todėl nuspręsta analizuoti, kaip Šerelytės tekstuose pateikiami šeimos santykiai, kaip tekste vyksta komunikacijos procesas su moterimi. Detaliau atskleidžiama, kaip iš mirusios moters perspektyvos kuriamas dialogas su šeima, vyru, aplinkiniais. Mirusios moters vaizdavimo ypatybėms ir komunikacijai su mirusiaja dėmesys skiriamas todėl, kad Šerelytės moteris tik vaizduojant ją mirus ima suprasti savo egzistavimo prasmę. Todėl aišku, kodėl ji iki tol visuomet pasiduoda vyro primetamiems nurodymams. Būdama gyva moteris net neturi progos suabejoti ir pamąstyti, ar viskas, ką ji daro, kodėl paklūsta vyrui, yra teisingas gyvenimo požiūris.

Magistro darbo metodologija. Darbe pasirinktas analitinis metodas, kuris grindžiamas literatūros sociologine kritika ir feministinės kritikos metodu. Šiuo aspektu žiūrint neapsieinama be psichoanalitinių (psichoanalizė ir lyties sociologija) mokslinių įžvalgų. Iš dalies analizėje taikomas ir komunikacijos metodas bei lyginamasis aspektas. Pagrindiniai autoriai, kurių mokslinėmis įžvalgomis remiamasi magistro darbe, yra Loreta Jakonytė, Jūratė Sprindytė, Viktorija Daujotytė, Solveiga Daugirdaitė, John'as Durham Peters, Clarissa Pinkola Estes, Nancy Chodorow, Pierre'as Bourdieu ir kiti. Šio darbo temos pagrindimui didele dalimi remiamasi Peter Berger knyga „Socialinis tikrovės konstravimas. Žinojimo sociologijos traktatas“. Pasak P. Berger, empirinio sociologijos mokslo objektas – tai kasdienio gyvenimo tikrovė. „Kasdienis gyvenimas iškyla kaip tikrovė, kurią žmonės interpretuoja ir kuri yra jiems subjektyviai prasminga kaip vientisas pasaulis (Žr. Berger 1999, p. 33). Taip ir Šerelytės tekstų vaizduojama moteris kuria savąjį kasdienio gyvenimo tikrovę, kurioje pasireiškia autorės interpretacijos. Todėl jau buvo minėta, kad didžioji dalis skiriama ne istoriškai tekstų analizei, o labiau kryptama į moters psichologiją.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: įvadas, teorinė dalis ir keturios tyrinėjamų tekstų analizės (tiriamosios) dalys, išvados, literatūros sąrašas, santraukos ir anotacijos. Įvade pristatoma darbo tema, jos naujumas ir aktualumas, pateikiamas tyrinėjimų objektas, pristatomas, nurodomi darbo tikslai ir uždaviniai, pateikiama metodologijos apibrėžtis. Teorinėje darbo dalyje

aprašomas moteriškojo identiteto socialumas. Trečioje darbo dalyje aptariamas moters socialinės tapatybės vaizdavimas visoje Šerelytės prozoje. Šis skyrius dar skirstomas į du smulkesnius poskyrius, kuriuose detaliau aptariamas vyro vaidmuo romane „Ledynmečio žvaigždės“ bei netradicinės motinystės vaizdavimas. Moters kūniškumo aptarimui skiriama ketvirtoji darbo dalis. Kadangi moteriškumas neatskiriamas nuo moteriškojo kūno kulto sąvokos, šiame darbe pasirodė būtina atskleisti moters kūniškumą. Apie moters saviraišką, remiantis pasakojimo struktūros ypatybėmis, atskleidžiama penktoje dalyje. Paskutinė tiriamoji dalis skirta komunikacijos ir naracijos santykiui atskleisti romane „Mėlynbarzdžio vaikai“. Darbas užbaigiamas išvadomis, lietuvių ir anglų kalbomis santraukomis, literatūros sąrašu ir lietuvių bei anglų kalbomis anotacijomis.

II. Moteriškojo identiteto socialumas

Pasak Jūratės Sprindytės, kiekvienas tekstas yra socialus, nes jis yra sukurtas visuomenėje ir skirtas skaitytojams. Tačiau kūrinys tam tikra istorinė aplinka visada palieka pėdsaką. Anksčiau literatūros autoriams buvo privalu atspindėti epochos laiką, tačiau dabar daugiau leidžiama rašyti autonominius profesinius kūrinius (Žr. Sprindytė 2006, p. 62). „Tradiciškai suprantamas socialumas – tai į knygą įsileidžiamos gyvenimo tikrovės kiekis, tam tikri atpažįstami modeliai, ideologinės schemas, kurias lengviausiai galima patikrinti socialiniuose sovietmečio tekstuose. Kas knygoje istoriška, ideologiška, susiję su ekonomika, demografiniais pokyčiais ar bendrais kasdienybės rūpesčiais <...> turėjo socialumo statusą. Pagal savo kilmę ir populiarumą romanas laikomas demokratiškiausiu žanru, labiausiai susijusiu su visomis sociumo demencijomis. <...> Sovietmečiu socialumui buvo skirtas hipertrofuotas dėmesys tariamai pavirto dėmesio stoka šiandien. Regis, tai vyravusios ideologemos reliktinio mąstymo požymis. Prozos tekstuose socialumo šiandien yra tiek, kiek jo ir gali būti. Be to, ir anais laikais socialumo akcentavimas buvo savotiškas akių dūmimas, nes visos tiesos apie tikrovę vis tiek nebuvo įmanoma pasakyti“ (Sprindytė 2006, p. 62-63).

Albertas Zalatorius buvo įsitikinęs, kad tikrojo socialinio romano net buvo bijoma, nes kūrinys galėjo atskleisti esamos ideologinės sistemos trūkumus ar prieštaravimus (Zalatorius 1988, p. 78). Todėl Juozas Aputis pabrėžė, kad sovietmečiu tikrovės visai nebuvo, o buvo tik jos atspindžiai veikėjų sąmonėje, jų išgyvenimuose (Aputis 1992, p. 82-83).

„Populiariosios literatūros ir apskritai menininko populiarumo vertinimai per pirmąjį posovietinį dešimtmetį keitėsi. Pradžioje populiarumas laikytas kūrybos prastumo požymiu. Jo kratydamiesi literatai galėjo viešai sumenkinti savo auditoriją, jos skonį <...>. Tačiau ilgainiui ir tų rašytojų tekstuose, kurie buvo aukštai vertinami „profesionalų“ kolegų bei kritikos, griežta skirtis tarp „aukštosios“ ir populiariosios kultūros sluoksnių trynėsi. Rašytojo sąmonėje ėmė derėti „tikrojo menininko“ įkvėpimas ir komercija. Pavyzdžiui, Renata Šerelytė, kuri leido ne tik noveles ir romanus, bet ir buvo „Skomanto“ bendraautorė, publikavo įvairių tekstų populiarioje spaudoje, sakė: „Tiesiog smagu miklinti ranką. Dabar tokia literatūra, atrodo, yra madinga, populiari, skaitoma“ (Jakonytė 2005, p. 177). Tai reiškia, kad šiuolaikinė autorė save priskyrė ir populiarios(ios) literatūros publikai.

Pripažindami rašytojo tapatybės sociokultūrinį sąlygotumą, kai kurie tyrinėtojai vis dėlto tikisi, jog menininkas yra savitas psichologinis žmogaus tipas ir todėl „visais laikais“ jo savivokoje išlieka tam tikras nekintantis branduolys (Jakonytė 2005, p. 30). Tačiau kaip pastebime

analizuodami tekstus, rašytojo gvildenamos temos vienaip ar kitaip persipina su kasdienėmis realijomis.

Nerijus Brazauskas gana plačiai aprašė populiariąją literatūrą, sakydamas, kad populiarioji literatūra - tai daugiau nei šiaip literatūra: „Populiarioji literatūra yra ne vartojimas, tai yra kultūra – aktyvus prasmų ir malonumų kūrimo bei cirkuliacijos procesas socialinėje sistemoje [...]“. Būtent ši koncepcija pasiūlo galimą populiariojo romano apibrėžtį – tai romanas, kuriam būdingi „populiariojo teksto“ bruožai <...>. Konstatuotina, kad ir populiarius, ir populiariusis romanas labiausiai susijęs su skaitytojais. Vieni skaitytojai metodiniais tikslais straipsnyje vadinami profesionaliais skaitytojais (turinčiais filologinę kvalifikaciją), suvokiant, kad jų yra mažuma. Kiti vadinami neprofesionaliais skaitytojais (neturinčiais filologinės kvalifikacijos), kurių yra dauguma (Žr. Brazauskas 2007, p. 154).

Pasak N. Brazausko, XXI a. romanas ir Lietuvoje tapo preke, kuriai dažniau svarbesnė yra rinka, o ne kritika, anoniminis internautas, o ne akademinis recenzentas. Tai lėmė popliteratūros dominavimas ir ją kuriančių užimtos pozicijos literatūros lauke. Šis procesas nebuvo lengvas, nes visa populiarioji kultūra yra kovos procesas, kovos dėl socialinės patirties prasmų, dėl žmogaus asmenybės ir jos santykių su socialine santvarka, dėl tos santvarkos tekstų ir prekių. Lietuvoje „populiarusis romanas“ – tai neprofesionalaus rašytojo sukurtas vadinamasis „žurnalistinis romanas“, kuriam būdingi Fiske's išskirti „populiariojo teksto“ bruožai ir kurio populiarumą lemia socialumas. Tačiau būtent toks romanas XXI a. pirmajame dešimtmetyje palaikė romano žanro populiarinimą, skatino naujų autorių ir kūrinių gimimą (Žr. Brazauskas 2007, p. 154).

Tačiau magistro darbo analizuojamų kūrinių autorė tik iš dalies gali būti laikoma populiario(sios) literatūros atstove. Šiame magistro darbe analizuojami kūriniai labiau sietini su autorės išgyvenimais, su emociniu ryšiu, su sovietinės santvarkos pritaikymu šių laikų skaitytojams. Tiesa, autobiografinių faktų prisodrinti kūriniai gana populiarūs ir visi buvo įvertinti ne tik skaitytojų, bet ir apdovanoti, skirta premijų.

Darbe remiamasi literatūros sociologijos principais. Kaip straipsnyje L. Jakonytė teigia: „Literatūros sociologija kūrinį suvokia kaip socialinį reiškinių ir jos pamatinė nuostata – kūrinių autonomizacija negali būti pagrindžiama nei teoriškai, nei praktiškai. Esminis momentas ir pretekstas literatūrologiniams debatams“ (Jakonytė 2005). Anot jos, yra santykio tarp teksto ir konteksto teoretizavimas. „Vis dėlto įtemptos teorinės refleksijos ir praktinės pastangos moderniojoje literatūros sociologijoje stiprina prielaidą, jog reikšmės kristalizuojasi pačiame kūrinyje, ir joms apčiuopti nebūtina teksto išsklaidyti visuomeniniuose kontekstuose, jog kūrinys ne vien perteikia „užtekstinį“ socialumą, bet ir pats jį interpretuoja. Pasinaudojant atspindžio metafora,

galima sakyti, jog tekstas yra jau ne pasyvus atspindintis paviršius, bet aktyvus to vaizdo kūrėjas“ (Jakonytė 2005).

Kaip vieną įtakingiausių šiuolaikinės literatūros sociologijos figūrų Jakonytė savo straipsnyje pateikia Bourdieu mintis, kuris naujai conceptualizavo literatūros socialumą, sukurdamas literatūros lauko teoriją, siekiančią aprėpti visus kultūrinės praktikos elementus ir sistemiškai interpretuoti jų sąsajas. „Bourdieu kritikavo supaprastinančias prielaidas dėl priklausomybės ryšių tarp kūrinio ir jo autorių ar auditorijos socialinių charakteristikų“ (Cit. iš Jakonytė 2005). Pasak Jakonytės, diduma literatūros istorikų ir kritikų vienaip ar kitaip yra atkreipę dėmesį į individualių rašytojų santykį su savo socialine ir kultūrine aplinka ar į literatūros kūrinio ryšį su jo reprezentuojama visuomene. „Sąvoka „literatūros sociologija“ taikytina tik tiems darbams, kurie pirmiausia nagrinėja tokius literatūrinio kūrinio atsiradimo veiksnius, kaip autoriaus klasinis statusas, lytis, politiniai interesai; laikotarpio mąstymo ir jausenos linkmės; rašytojo profesijos ekonominės sąlygos, auditorijos vertybės ir pan. Matuojant šiuo negriežtu ir labiau kiekybiniu tiriamų aspektų kriterijumi, lietuvių literatūros sociologijos istorija atrodo gana skurdi. Su ja galima sieti atskirus Juozo Keliuočio, Kosto Korsako, Vytauto Kubiliaus, Viktorijos Daujotytės, Almanto Samalavičiaus, Pauliaus Subačiaus ir kitų darbus <...>“ (Jakonytė 2005).

Jakonytė savo knygoje „Rašytojo socialumas“ Bourdieu įvardija kaip vieną iš sociologijos pradininkų, kuris atnaujino literatūros sociologiją, rašytojui suteikdamas daugiau savarankiškumo (Žr. Jakonytė 2005, p. 36).

Reikėtų pabrėžti, kad feministinė literatūros kritika remiasi literatūros sociologija, nes ją domina „socialinė“ lyties samprata, jos funkcionavimas atitinkamoje visuomenėje (arba erdvėje) tam tikru laiku, tam tikroje vietoje. Dažniausiai lytis yra suvokiama kaip socialinio ir kultūrinio vaidmens prisiėmimas, realizavimas, nes „seksualiniai atributai yra biologiškai duoti, lytis yra istorinio proceso produktas“ (Lober 1994, p. 21). Šiame darbe iš dalies kalbama apie lytiškumą ir socialinę lyties sampratą. Kaip teorinis magistro darbo pagrindas yra svarbi Berger knyga „Socialinis tikrovės konstravimas. Žinojimo sociologijos traktatas“. Remiamasi pirmajame skyriuje pateiktomis mintimis. Berger pirmajame skyriuje apibrėžia kasdienio gyvenimo tikrovę, socialinę sąveiką kasdieniame gyvenime bei ką duoda socialinės tikrovės konstravimui kalba (Berger 1999, p. 10). Pasak Berger, empirinio sociologijos mokslo objektas yra kasdieninė tikrovė, kurią būtina suprasti kasdieninėje žmogaus sąmonėje. Kasdienis gyvenimas iškyla kaip tikrovė, kuri skirtingai interpretuojama, nes kiekvienam tikrovė skirtingai subjektyviai prasminga kaip vientisas pasaulis (Žr. Berger 1999, p. 10). Būtent tokia tikrovė yra sociologų pagrindinis analizės šaltinis. Kitaip tariant, sociologija analizuoja socialinį tikrovės konstravimą (Žr. Berger 1999, p. 14).

Kadangi socialinė kasdienio gyvenimo tikrovė taip pat užima didelę Berger analizės dalį, jo teorija apie kasdieninio gyvenimo patyrimų dalijimąsi yra svarbi analizuojamiems Šerelytės tekstams. „Kuo labiau socialinės sąveikos tipizacijos nutolusios nuo akistatos situacijos, tuo jos anonimiškesnės“ (Berger 1999, p. 48). Berger teigimu, socialinių žinių bagažas kaip visuma leidžia integruoti pavienius savo žinojimo elementus. (Žr. Berger 1999, p. 61). Tai padeda interpretuoti kito suvokimą, mintis. Tačiau skirtingų individų tipų žinojimas skiriasi, skiriasi ir kūrinių aspektai. Šiame darbe analizuojamų Šerelytės tekstų moters socialumas ir interpretuojamas, remiantis kritikų mintimis, bet ir įterpiant savų interpretacijų. Moteriškasis identitetas skleidžiasi ne tik per literatūrinį, bet ir per kasdieninį, istorinį, ekonominį ir kitą... socialumą.

III. Moters socialinės tapatybės vaizdavimas Renatos Šerelytės prozoje

Šerelytė, viena iš šiuolaikinių autorių, bandė savo tekstuose atskleisti sovietmečio tikrovę. Magistro darbo analizuojamų tekstų autorė sufokusavo dėmesį mažiausiai visuomenės dalelei – šeimai, nebijo parodyti šeimos santykių ryšių suirimo. Šeima, namų terpė įgyja ne šeimos židinio ir darnos reikšmę, o chaotiško, vulgaraus gyvenimo ritmo sampratą. Dažnai vaizduojamos šeimos kivirčų pradžia tampa lytiškumo problema. Vaizduojamas vyras identifikuoja save per kūniškus santykius, smurtą, vulgarų elgesį ir alkoholio vartojimą. Tačiau vyriška sąmonė lieka neatskleista. Todėl šiame darbe aktualesnė yra moteriškoji pozicija. Viename interviu Šerelytė sakė: „Vyras ir moteris – tai du atskiri pasauliai, todėl labai juokinga buvo, kai bandžiau kalbėti vyro vardu. Manau, kad moteris labiau gali atskleisti moteriškus jausmus. Du atskiri pasauliai, kurie turi galimybę jungtis, tačiau kol kas geriau aš savo pasaulį pažįstu“ (Šerelytė 2001).

Dažnai socialumas – santykis su visuomene, priklauso nuo to, kuo tu gimei: vyru ar moterimi. Skirtingų lyčių atstovai ne tik skirtingai vertinami visuomenėje, tačiau skirtingai suvokia kitos lyties egzistavimą. Pavyzdžiui, moteriškumo samprata neišsikristalizavo, kol apie moteriškumą nepradėjo kalbėti pačios moterys. „Moteriškumas – itin įvairialypė sąvoka. Moters, moteriškumo samprata feminizmo teorijoje laikoma problemiška ir ne mažiau neapibrėžta nei romantikų garbintas „amžinas moteriškumas“. Priešingai populiariai nuostatai, jog feminizmas „be reikalo“ suproblemino iki tol neva buvusią aiškią moteriškumo sampratą, atidžiau skaitydami daugumą praeities vyrų tekstų rastume samprotavimų ar bent užuominų, kokios esančios ar turinčios būti moterys ir moteriškumas. Moteriškumas buvo diskutuojamas turbūt visuomet; feminizmo indėlis tas, jog svarstyti moteriškumo problematiką ėmėsi pačios moterys“ (Daugirdaitė 2000, p. 15).

Moteriškumo ir vyriškumo samprata skirtinga įvairiose kultūrose ir sparčiai kinta. „Reprodukcinė moters veikla jau nuo seno sureikšminama visose kultūrose. Moters pareiga tampa gimdyti vaikus, atlikti globojamąją bei auklėjamąją funkcijas. Motina yra namų moteris, kuri veikia privačiose sferose ir atstovauja gamtiniam pradui. Viena pagrindinių jos, kaip gamtos atstovės, funkcijų – tai giminės pratęsimas. <...> Tradicinė patriarchalinė motinystės samprata teigia, kad šis vaidmuo moteriai, kitaip nei vyrui, yra natūralus, nes motinystė – įgimtas instinktas. <...> pergyvenusi sudėtingas transformacijas, paveikta įvairių socialinių, ekonominių, istorinių veiksnių, motinystės samprata yra dirbtinis produktas, kultūrinis konstruktas, geriausiai atitinkantis ir atspindintis šiuolaikinės visuomenės motinai priskiriamą vietą“ (Klimašauskienė 2005, p. 64). Reikėtų pabrėžti, kad „Moterų santykių su sutuoktiniais susiklostymas nulemia ir jų asmeninę laimę, pasitenkinimą gyvenimu, vaikų ateitį. Visuomenėje gaji nuomonė, kad už vaikus pirmiausia

atsakinga moteris“ (Vosyliūtė 2005, p. 50). Analizuojami Šerelytės romanai „persisunkę“ šiuolaikinio moteriškojo rašymo, kuriame moters ir motinos bei visos šeimos modelis yra smarkiai pakitęs.

Šerelytė savo kūriniuose nuolatos vaizduoja moterį socialinėje erdvėje, besipriešinančią tradicinės visuomenės nuostatomis. Nesunku pastebėti, kad Šerelytė savo tekstuose dėmesį skiria moters socialumui. Labiausiai socialinė moters tapatybė atsiskleidžia vaizduojant šeimos santykius. Kitaip tariant, per daugelį tradicinės moters ypatybių ir vertybių neigimą. Pavyzdžiui, knygoje „Balzamuotojas“ vaikai tarsi bandomi susieti su motina, tačiau tas santykis yra neigiamas: motina daugeliu atvejų vaizduojama kelianti grėsmę savo vaikams arba nesanti namuose motina. Moters socialinė tapatybė atsiskleidžia tekstuose vaizduojant jau dekonstruotą motiną, kuri neatkartoja senosios kartos tradicijų, vaikai nemato pavyzdingos šeimos modelio, tėvas neatlieka savo pareigų arba jo visai nėra šeimoje, dažnai demonstruojami poligamiški moters santykiai su vyrais. Moters socialinė tapatybė kristalizuojasi nepilnoje šeimoje. Problema ta, kad tokia moteris-motina be vyro-jų tėvo vaikams simbolizuoja regresą. Analizuojanti šeimos santykius tyrinėtoja N. Chodorow¹ kelia klausimą dėl moters išlaisvinimo nuo priverstinės motinystės, ji atmeta natūralios motinystės sąvoką aiškindama, kad visuomenė kuria socialinę motinystę, kuri apima tam tikrus lyčių vaidmenis. Akcentuojama tai, kad šiuolaikiniame pasaulyje lyčių vaidmuo gali būti parinktas, nors iki tol žmogus pats gali būti pakankamai subrendęs be jokio pasirinkimo, įskaitant sociolitytinius vaidmenis, kai žmogus jau būna aprūpintas seksualine tapatybe. Tai reiškia, kad moters tapatybei nebūtinai motinystės vaidmuo, skirtingai nei socialinei moters tapatybei, nes taip yra įprasta – moteris privalo gimdyti vaikus (Chodorow 2000, p. 41). Galbūt Šerelytės romanuose vaizduojama moteris todėl ir blaškosi tarp primestinio motiniškojo ir moteriškojo stereotipo. Paprastai tradicinė šeimos moteris daugiausiai prisideda prie šeimos *socio* kūrimo – ji augina vaikus, bendrauja su aplinkiniais žmonėmis, kuria ateities visuomenės modelį, tačiau tik ne Šerelytės vaizduojama moteris.

Rašytojos kuriama moters socialinė tapatybė atsiskleidžia ir per santykius su vaikais. Motina, kaip ir tėvas, yra itin svarbūs jaunajai Šerelytės moteriai, bet deja, nė vienas nėra reali atrama – tėvas alkoholikas, o motina dažniausiai vaizduojama mirusi ar gana palaido būdo ir bijanti savo vyro. Romano mergaitės ir moterys gana skaudžiai išgyvena netektį <...>. Iš kūrinio į kūrinį keliauja motinos žūties motyvas <...>“ (Klimašauskienė 2005, p. 61).

„Lėdynmečio žvaigždės“ ir „Mėlynbarzdžio vaikai“ – romanai, kuriuose ir vaizduojamas būtent toks šeimos modelis – be mamos, be tradicinės šeimos.

¹ Tekstą iš rusų kalbos vertė autorė – Lina Abromavičienė.

Dažnai silpnos motinos būna augintos kaip našlaitės. Tos, kurios neturėjo savo mamos ar santykiai su mama klostėsi ne taip gerai, dažnai augindamos savo vaikus pridaro klaidų. „Moteris, kurios dvasioje yra įsišaknijęs palūžusios motinos stereotipas, stokoja savo vertės pajautimo. <...> gali būti viena iš silpnų motinų – jauna psichiškai arba labai naivi“ (Estes 2005, p. 233). Taip ir Šerelytės moterys nėra pasiruošusios tradicinei motinystei. Pasak Estes, ta moteris motina, kuri pati nebuvo patyrusi motiniško rūpesčio, visai nemotiniškai elgiasi ir su savo vaikais. „Kartais silpna motina pati yra tarsi gulbė, užaugusi tarp ančių. Ji nesugebėjo laiku atrasti saviškių ir nustatyti savo tapatybės, todėl neturi ką perduoti vaikams. <...> tačiau nepriklausomai nuo mamos, vaikai gali normaliai augti ir klestėti (Estes 2005, p. 233).

Analizuojant Šerelytės romanus reikia atkreipti dėmesį ne tik į motinystę kaip moters *socio* kūrimą, bet ir moters santykius su vyru (-ais) rezultata. Nors dažnai atrodo, kad Šerelytės moterys neapkenčia savo vyrų, iš tikrųjų jos yra stipriai psichologiškai priklausomos nuo jų. Per šių (ne)buvimą suvokia savo tapatybę ir vertina gyvenimo kokybę. Nuo moters ir vyrų santykių kokybės priklauso visos šeimos santykiai. Tai labai svarbu net pačiam žmogui, kuris identifikuoja save, reflektuoja pasauliui.

Bourdie knygoje „Įvadas į reflektyvnią sociologiją“ teigia, jog svarbiau ne objektas, apie kurį kalbama, o pats santykis su juo (Žr. Bourdie 2003, p. 92). Šis teiginys tinka Šerelytės prozos analizei. Verta kalbėti ne tik apie šiuolaikinio pasaulio, vaizduojamo literatūroje, problemas, bet pačio vertintojo – kūrėjo ar vaizduojamo kūrinio herojaus – santykį su tomis problemomis. Tekstų autorė nebijo parodyti šeimos ryšių suirimo, ribų sunykimo.

Moters bandymas identifiikuoti save turi sąsają su pačia autore. Šiuo atveju šiuolaikinė autorė tampa sovietmetį liudijančiu žmogumi, turinčiu autentišką gyvenimišką patirtį. Todėl romane „Mėlynbarzdžio vaikai“ stebima autorės akistata su tikrove. Šerelytė – tai tas pats „Mėlynbarzdžio“ vaikas, totalitarinės sistemos paženklintas asmuo, reikalaujantis iš naujo įvertinti savo identitetą, stengiasi jį sąmoningomis pastangomis perkurti. Nors romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ pagrindą sudaro asmeniniai išgyvenimai, tačiau kūrinys orientuotas į bendrą socialinę-istorinę plotmę. Visi veikėjai kenčia nuo sistemos, tampa aukomis. Ypač sunku moteriai, kuri yra „tik“ moteris, todėl kenčia dar ir vyro smurtą. Besiskleidžiantis sovietmečio paveikslas romane „Mėlynbarzdžio vaikai“ bei realybę atspindintys ženklai slepia užguitą žmogų, kurio galimybės rinktis suvaržytos. Nebelieka vietos žmogiškosioms vertybėms.

Visos Šerelytės vaizduojamos istorijos baigiasi nesėkmingai – nėra laimingos pabaigos, o kiekviename pasakojime nusitęsia šešėliai, kurie visiškai ištrina tradicinės šeimos paveikslą.

Tokiame kontekste ir ieškoma šiuolaikinės moters socialinės tapatybės. Šiuolaikinėse socialinėse struktūrose konstruojama nauja moters tapatybė, interpretuojant buvusios sovietinės kultūros tradiciją. Ypač tokios paieškos ryškios romane „Mėlynbarzdžio vaikai“. „Bendros visuomenės struktūros ir asmenų tapatybės neatsiejami socialiniai procesai. Žmogaus prigimties paradoksas yra tai, kad ji visuomet yra kultūrinių reiškinių, socialinių santykių ir galios politikos atspindys. Religijos moraliniai reikalavimai ir kultūrinės reprezentacijos prižiūri lytis skiriančias ribas ir užtikrina, kad visi gerai žinotų, kas leidžiama ar draudžiama kiekvienai lyčiai, ir tam paklustų“ (Reingardė 2005, p. 61). Panašiu principu vadovaujasi romane „Mėlynbarzdžio vaikai“. Empiriniame lygmenyje Šerelytės vaizduojamų santykių universalijos fiksuoja ne tik dekonstruotą šeimos narių bendravimą, bet ir naujai atsiveria žmonių tarpusavio santykių supratimo perspektyvas. Šis prasminis laukas įsilieja į pagrindinės kūrinio veikėjos – moters tapatybės – diskursą, ypač aktualų įvairiai vaizduojamoje dabartyje. Vieno žmogaus istorija tampa įprasminama visos šeimos istorijos dalimi.

Autorė savo kūriniuose pateikia ne tik supančio pasaulio aktualijas, atskleidžiančias dabarties socialines problemas, bet ir tiria buvusio sovietinio laikotarpio visuomenę - vaizduoja moters kančios ištakas. Motinystė Šerelytės kuriamai moteriai - didžiausia našta, chaotiškai keičianti jos gyvenimą. „Nustokit staugę, po velniais, bjaurūs vaikigaliai!.. Ar galiu turėt nors minutę ramybės“ (Šerelytė 2009, p. 8).

Moters socialinė tapatybė, kuri yra tiesiogiai priklausoma nuo laikmečio bei ją supančių žmonių, socialinės padėties visuomenėje – visa tai ir formuoja moters sąmonę ir savimonę.

Keblu tai, kad analizuojamuose kūriniuose moters tapatybė atsiskleidžia vaizduojant meninę fikciją – mirusią moterį, kuri vertinama kaip specialiai parinkta meninė pasakojimo ypatybė. Dažnai Šerelytė savo kūriniuose mieliau renkasi nebūtį nei būties beprasmybę. Tai atspindi romano „Mėlynbarzdžio vaikai“. pradžią, kai moteris leidžia sau priimti gyvenimiškai svarbų sprendimą – gyventi toliau ar ne. Panaši situacija ir romane „Lėdynmečio žvaigždės“.

Pasakojimo ypatybės taip pat padeda atskleisti socialinę moters tapatybę – ypač savitas pasakojimo būdas skleidžiasi Šerelytės romane „Mėlynbarzdžio vaikai“. Moteris identifikuoja save per šeimą. Moters-motinos vaizdavimas, romano pasakojimą vystant iš skirtingų veikėjų pozicijų – pasakoja dukra, sūnus ar pati motina, tarytum iš kelių dalių kuriama moters tapatybė. Remiantis skirtingais pasakojimais, galime vertinti Šerelytės moterį – kokia ji motina, kokia žmona, kaip save reprezentuoja kaip moterį. Kitaip tariant, Šerelytės vaizduojamas moters identitetas išryškėja, išformuojant tradicinę moteriškumo sampratą. Moteris nesijaučia moterimi, nenori būti ir motina. Visi šie ženklai nubrėžia kitokios – būtent Šerelytės tekstuose vaizduojamos – moters tapatybę.

3.1 Vyras kaip moters gyvenimo kontekstas: romanas „Ledynmečio žvaigždės“

Šerelytės kūrinių moteris negali būti atsiejama nuo šalia esančio vyro, todėl darbe labai svarbu išskirti vyro vaizdavimo poziciją. Aptariamuose kūriniuose daugeliu atvejų vyrai tampa kone pagrindine Šerelytės romanų problema, dėl kurios moteris jaučiasi nelaimingos, vienišos, nuo jų nukenčia šeimos santykiai. Rašytoja vyrą dažnai vaizduoja girtą, smurtauojantį ir grubų. „Dauguma vyrų personažų autorė dursto iš įvairių trūkumų kaip ypač silpnavales, ribotas, kompleksuotas būtybes, neturinčias autoriteto nei šeimoje, nei bendruomenėje: girtuoklius, lošėjus, mergišius, mušeikas, tinginius, greitus įsižeisti ir pan.“ (Jakonytė 2011, p. 66). Vyro santykiai su šeima yra atitolę. Jam niekas nerūpi. „<...> Šmurkšlinoj lovoj, šlapimo tvaikė kniupsčias guli girtas Slavikas, šalimais – didelė lėlė. Atsiveria durys, lyg vagilė įsėlina mama, kelia sunkią Slaviko ranką, sugniaužti pirštai nenoriai paleidžia lėlės plaukus, mama išsineša lėlę <...>“ (Šerelytė 1999, p. 9). Ta lėlė, kaip vėliau tekste paaiškėja, yra berniukas Fėdia. Vyras nepatenkintas, vaikai jam trukdo gyventi. „Velnias, ir prisidirbk tiek vaikų!.. – keikėsi Slavikas. Nuskandint kurį, ar ką!.. <...> Šulinį pridergs <...>“ (Šerelytė 1999, p. 10). Tekste išryškėja vyriškasis žiaurumas. Vaikai, kaip nereikalingas katės prieauglis, turi būti skandinami. Toks vyro požiūris ardo šeimos modelį. Vyras kuria neigiamą šeimos santykių kontekstą, kuriame nejaukiai jaučiasi moteris ir jos vaikai.

Šerelytės romanas „Ledynmečio žvaigždės“ pradedamas mergaitės pasakojimu, vaizduojamas visas šeimos gyvenimas. Nusakomi santykiai šeimoje, atskleidžiami charakteriai. Laikas matauojamas abstrakčiai („seniai“, „labai seniai“), o tai primena pasaką. Dabartinė vaizduojama šeima yra kitokia nei anksčiau. Nebėra šeimos rato ribų. Šeima ir namai tampa laikino apsisistojimo vieta motinos vyrams. Vaikai viską mato, analizuoja, tačiau veiksmas vyksta tik viduje. Vaikiškas smalsumas ir nesuderinamumas verčia mąstyti, kodėl tėvo vietoje dabar atsiranda vis kiti vyrai? Tėvas yra lyginamas su kitais vyrais. „Slavikas buvo vienas iš motinos vyrų. Jau seniai (turbūt nuo pirmo ledynmečio, prieš kurį išmirė kiti jos vyrai, keisti padarai, panašūs į gaubtasėklius paparčius ir Viktorijas regijas, gležni ir lepūs) jis gyveno motinos name ir jautėsi esąs aukštesnis už natūralią evoliucijos eigą. Netgi <...> žiemą vasarą atlapa gauruota krūtinė turėjo reikšti gaivališką tamsią prigimtį, nemirtingą poetiškumą. Vargu ar jis būtų galėjęs rasti bendrą kalbą su mano tėvu net prie butelio – tokiu baidiu, radioaktyviu priešišku spinduliavo aukštesnioji materija, nekėsdama menkesnių už save“ (Šerelytė 1999, p.7). Šmaikščiai apibūdintas vyro portretas sulyginamas su alkoholio tėvo. Pastebime, kad iš esmės vyras nedalyvauja, tik apie jį kalbama. Jis kaip kontekstinė priemonė, kuri padeda atskleisti moters gyvenimą, jos tapatybę, vaikų požiūrį į šeimą.

Renatos Šerelytės prozoje ryški tėvystės problema. Vaikui nesuvokiama, kodėl ir kaip motina galėjo patikėti Slaviku. Motina ir jos vyrai kuria tėvystės problemą. Šiame romane vaizduojamas patėvis šeimoje rodo valdžią, naudoja smurtą prieš vaikus. „Slavikas sėdi už stalo ir garsiai šliurpia barsčius. O kai valgydama šliurpteliu aš, gaunu ranka per veidą – net šaukštas iškrenta“ (Šerelytė 1999, p. 7). Kas galima patėviui, mergei uždrausta. Tai gali būti tas pats sovietinės santvarkos palikimas. Kas galima smurtaujančiam, tas negalima paklūstančiam.

Keiksmazodžiai ir grubus elgesys vaizduojamas daugumoje Šerelytės romanų. „Tu kurva!.. Tu!.. – motina, pačiupusi šluotą, kūrė storąją kaimynę, – pasislėpusi už surūdijusios geležinės statinės, mačiau, kad ji tiesiog neranda žodžių savo įsiūčiui pateisinti, o kaimynė tai suprasdama visa gerklė šaukia: Pati kalta!.. Liesa kaip grėbliakotis!.. Ant tavęs tik į pragarą jot!..“ (Šerelytė 1999, p. 8). Moteriški bernai, pavydas nusako moterišką bendravimą. Šiame romane perteikiama moterų kova dėl vyro. Atskleidžiama svetimoteriavimo problema. Moteris vulgariai sulyginama su arkliu (žirgu). Svarbiausia fragmento mintis – kokį pavyzdį mato paauglė mergaitė? Suaugusieji abejingai žiūri į vaikus. Tačiau vyras ir šiuo atveju lieka nuošalyje – dėl jo moters barasi, tačiau realiai jis šioje situacijoje nedalyvauja. Taip norima paryškinti moters saviraišką.

Neretas romane kuriamas vaizdas, kai vaikai bijo savo patėvių, moters meilužių, kurie kuria šeimos svetimumą. Santykiai tarp motinos ir jos vaikų tarsi net neužfiksuoti. Suaugusieji gyvena savo gyvenimus, o vaikai juos stebi. Vaikai ir vyrai turi tik giminytės ryšį, o kartais net jo neturi. Kartais ir moteris su savo vaikais elgiasi pikta, jais nepasidalija. Situacija romane, kai senelė prašo, kad vaikai būtų palikti, motina kaip žvėris aršiai kaunasi dėl savo vaikų. Tarytum taip dar labiau norinti pakenkti savo buvusiam vyrui, jam atkeršyti. Tačiau ir šiame barmyje vyro figūra nedalyvauja. „Galėtum palikti mums vaiką <...> nors savaitei. <...> – Dar ko!... – atšovė motina, stumdama mane į šalį <...>. Motina tik nusijuokė, dar labiau nustumdama mane į šalį, tartum kokį svetimą daiktą, kuris ginčo metu nereikalingas, nes nepadeda jo spręsti“ (Šerelytė 1999, p. 28). Dėl vaiko kovojama kaip dėl kokio daikto, tačiau ne dėl jo gerovės, o dėl pasipriešinimo senolei, buvusiam.

Daržnai Šerelytės vaizduojamą moterį ne tik vyro, bet ir vaikų buvimas šalia erzina. „<...> Iš Šerelytės romano („Lėdynmečio žvaigždės“) matyti, kaip sunyksta laimingos kūdikystės ir vaikystės mitas, labiausiai išpuoselėtas ankstesniųjų rašytojų. Iš būties centro pasitraukia motina, nebandoma jos netekimo kompensuoti, senelė lieka periferijoje <...>. Pirminis prigimties kosmosas nyksta, kaustomas ledynmečio šalčio“ (Daujotytė 2001, p. 785).

Romane „Lėdynmečio žvaigždės“ vaizduojamas momentas, kai vyras mėgina atlikti moteriškus darbus, tarsi bando atstoti motinos pareigas, tačiau ne jis pats pasakoja šią istoriją.

Galime teigti, kad tai viena iš nedaugelio romano vietų, kurioje vyras turi „šeimos žmogaus“ bruožų, nes daugeliu atvejų jis vaizduojamas šiurkštus, nemokantis mylėti, rūpintis.

„Tėvas užsimaišęs nelabai švariame puode tešlą, kepė storus, pūslėm nuėjusius blynus <...>“ (Šerelytė 1999, p. 12). Tai bandymas būti geru tėvu. Tačiau nors ir vaikais kaip ne kaip bandoma rūpintis, juos skaniai maitinti, jie vis tiek auga sovietinėje terpėje, kurioje vaikams nelemta būti laimingiems.

Vyras nėra ryški romano figūra. Apie vyrą daug kalbama, dėl jo keliamos pavydo scenos, pešamasi dėl jo vaikų su senele, tačiau pats vyras lieka neryškus, tarytum kontekstas, dėl to kyla visos problemos. Vyras šiuo atveju padeda moteriai išreikšti save, savo jausmus, parodyti pyktį, įniršį, kartais kovoti dėl vaikų. Tai situacijos, kurios atsiranda dėl vyro egzistavimo iš esmės, nesvarbu ar jis yra šalia moters. Vyras savo neveiknumu sukuria moteriai problemišką erdvę, kurioje, šiuo atveju, ji ieško savo tapatybės.

3.2 Netradicinės motinystės vaizdavimas

Motinystė Šerelytės prozoje taip pat prisideda prie moters socialinės tapatybės formavimosi. Rašytoja Vanda Juknaitė bene pirmoji lietuvių literatūroje, kurios kūrinuose motinystės problema tampa kūrinio centru. „<...> Suvokti moters ir motinos kasdienybę, kaip meno kūrinio vertą objektą, galbūt padėjo kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo kontekstas: moterų tekstų gausėjimas, tvirtesnis visuomenės požiūris į netipiškumą, moterų savimonės didėjimas“ (Daugirdaitė 1999, p. 121.) Nors ilgai buvo manoma, kad motinystės samprata, kitaip nei vyrui, yra įgimtas instinktas moteriai.

Daugeliu atvejų, tradicinė motinystė apibrėžiama kaip tokia motinystė, kuri suvokiama tik šeimoje, kurioje yra motina, tėvas, vaikai. Tačiau Šerelytės tekstuose tokios tradicinės šeimos dažnai nelieka, nes vaizduojami tik pavieniai šeimos nariai, kurie nesudaro pilnos šeimos. Moters socialinei tapatybei motinystė taip pat labai svarbi, nes moteris, tapusi moterimi ar ruošdamasi ja tapti, kitaip suvokia savo buvimą, savo gamtiškumą. Pavyzdžiui, „Mėlynbarzdžio vaikų“ motina yra sovietmečio žmogus, kuris ieško saviraiškos būdų. Tokiai moteriai vien motinystės neužtenka.

Romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ motina yra sovietmečio ideologinė darbuotoja, su santūria ironija vertinanti tikrovę, partinėje veikloje ieškanti ne tiek saviraiškos, kiek atgaivos nuo bukinančios kasdienybės, galimybės ištrūkti iš slogių namų į susirinkimus, kursus ar partiečio sugulovo glėbį“ (Jakonytė 2011, p. 70). Kalbėdami apie Šerelytės pateikiamos motinos savybes galime drąsiai teigti, kad motina yra rūpestinga, bet nerodo meilės savo vaikams. Galime numanyti, kad sovietmečio kontekstas nesuteikė progos, o gal ir pati moteris nenorėjo parodyti šiltesnių jausmų savo vaikams. Motina vaikus prižiūri, kruopščiai siūlija kūdikio vystyklus, tačiau nerodo jausmų, o tai reiškia, kad šeimoje moteris nekuria emocinio ryšio su savo vaikais. Dažniausiai Šerelytės kūrinių moteris, kaip ir vyras, šaukia ant savo vaikų, nes vaikai ją erzina, vadina juos kvailiais ir pan. Ji, būdama motina, labiau už viską nori ištrūkti iš alinančios kasdienybės. Verkiantys vaikai, girtas vyras – tai nemaloni kasdienybė, kurios norisi atsikratyti. Anot Chodorow, moterį motinystė įpareigoja, nes besilaukianti moteris keičiasi fiziologiškai, ji ruošiasi motinystei, skirtingai nei vyras, kuris jau turi būti pasiruošęs tėvystei – iš anksto turi būti perėmęs tėviškąją patirtį iš savo tėvo. Netradicinė šeima verčia moterį ruoštis netradicinei motinystei – tai akimirkai, kai šeimoje vaikus augina tik vienas asmuo, šiuo atveju, moteris (Žr. Chodorow 2000, p. 29). Šalia moters vyro dažnai nėra, todėl motina turi atstoti abu tėvus. Nors kaip paaiškėja Chodorow studijoje, tai žaloja vyriškąją lytį, kuri augdama su motina negali identifikuoti savęs, nes šalia mato skirtingos lyties suaugusį asmenį. Tokie vyrai užauga turintys įvairių kompleksų, save tapatina su kitais vyrais, taip stengdamiesi suformuoti vaikystėje pažeistą savąjį identitetą. Tai paaiškina, kodėl

moters motinos ir dukros santykiams feministės rašytojos teikia ypatingą svarbą, nes motinos ir dukros ryšio suirimas gali būti laikomas pirmąja moterų solidarumo suirimo grandimi (Žr. Daugirdaitė 2000, p. 211).

Seniau moterų grandis buvusi labai stipri, nes susivienijusios moterys atlikdavo apeiginius darbus. „Keičiasi laikai ir santvarkos, o moterys susitinka viena su kita tose pačiose kryžkelėse: gimdydamos, globodamos, laidodamos. Jos supranta viena kitą be žodžių“ (Daujotytė 1992, p. 280). Ir romane „Mėlynbarzdžio vaikai“ vaizduojamos moterys, kurios padeda sutvarkyti mirusios motinos kūną, ruošia jį laidotuvėms – tai nuoroda į moterų bendrystę. Galima teigti, kad besikeičiant visuomenės supratimui, keičiasi ir pati visuomenė bei jos bendravimas todėl, kad ir artimiausių žmonių (motinos ir dukros) santykių pokyčiai priklauso nuo daugelio gyvenimo aplinkybių.

Iš dalies moteris save realizuoja tapdama moterimi, bet „Savo fiziologinę lemtį moteris iki galo realizuoja kaip motina; būtent čia jos „gamtinis“ pašaukimas, nes visas jos organizmas orientuotas rūšiai išsaugoti“ (Beauvoir 1996, p. 559). Moters motinos poveikslas nėra iki galo realizuotas. Reikėtų pabrėžti, kad moteris yra ne tik motina, žmona, dukra, bet ir sesuo, senelė. Šerelytės tekstuose tik vienintelė senelė dar išlaiko pavyzdinę motinos įvaizdį, tačiau su ja lyg jau pasibaigia vertybių šeimoje tąsa. Šiuolaikinė moteris net nebando kurti tradicinės šeimos, jai labiau rūpi vienos nakties nuotykių. Tokios moterys savaip ignoruoja motinystę. Neretai nepriklausomybės siekimas perauga į prostituciją. Moteris turėtų būti nepriklausoma. Savirealizacija moterims yra svarbi kaip ir vyrams.

„Lėdynmečio žvaigždės“ tekste motinystė pateikiama kaip moters asmenybės tobulėjimo trukdis. „Motina nebeskaitė knygų nuo tada, kai gimiau aš – iš pradžių neturėdavo laiko, o paskui nebenorėjo. Juk estetinei tikrovei neegzistuoja realybės dėsniai, o šie pasirodė esą tokie negailėstingi ir diktatoriški, kad motina be ilgo spyriojimosi pasidavė“ (Šerelytė 1999, p. 38). Motinystė šiuo atveju pateikiama kaip moters degradavimas. Moteris nesugeba suderinti motinystės su savo asmeniniu gyvenimu. Moters socialinė erdvė apribota vien vaikų auginimu ir namais, todėl tai jai nepatinka. Galbūt todėl emociškos laisvės ieškanti moteris-motina pridaro auklėjimo klaidų, kurios persiduoda jaunesnėms kartoms. Netradicinė motinystė iš esmės pakeičia tradicinės motinystės sąvoką. Vis dėlto motinystė yra savotiška moters saviraiškos priemonė.

IV. Moters kūniškumas ir jo simbolika

Moteriškumas neatskiriamas nuo moteriškojo kūno kulto sąvokos, todėl šiame darbe pasirodė būtina atskleisti moters kūniškumą. Kitaip tariant, moters tapatybė daugeliu atvejų Šerelytės tekstuose identifikuojama vyro per jos kūną. Pastebėta, kad novelių knygoje „Balzamuotojas“ didelis dėmesys skiriamas moters kūno vaizdavimui. Moters kūnas, kaip sielos veidrodis, kuriame atsispindi moters norai, jausmai, išgyvenimai. Būtent per kūno vaizdavimą atsiskleidžia moters moteriškoji tapatybė. Šerelytės novelėse vaizduojamą moterį galima lyginti su Margaret Mazzantini romano „Nejudėk“ (liet. k. – 2005) moters paveikslu. Abiejų kūrinių panašumas toks, kad būtent per kūniškumą šifruojamas vyro santykis su moterimi.

Mazzantini romane moters kūnas apibrėžiamas kaip vyro poreikių tenkintojas. Nors apie kūno vaizdavimą ir poreikių tenkinimą yra pasakojama ne iš vyro pozicijos, tačiau galime suprasti, kad pati moteris suvokia savo turimą poziciją - moteris skirta ir tinkama tik vyro kūniškiems poreikiams tenkinti. Nors romane „Nejudėk“ moters kūnas iš vyro sulaukia daugiau dėmesio, tačiau tai tik seksualiai aktyvus vyras. Romano moteris tokį vyrą vadina numirėliu arba išvis realiai neegzistuojančiu sutvėrimu, kuris nuolat girtuokliauja. Toks vyras moterį verčia abejoti vyriškumo egzistavimu, nes vyras, kuris apsiriboja tik savo įnorių tenkinimu, yra netikras vyras, o gal veikiausiai visai ne vyras. Toks vyras moterį verčia jaustis nevisavertiška.

Panaši situacija ir Šerelytės kūriniuose. Pavyzdžiui, knygoje „Balzamuotojas“ moteris vaizduojama gyva tik savo kūnu. Jos dvasinis poveikslas vyro nedomina, o ir pati moteris abejoja savo buvimu. „Visi kvartalo numirėliai buvo tokie – net benamiai šunys, ir juodomis rujos naktimis aidintis nykus staugimas galėjo priklausyti bet kuriam iš miruolių, visa savo nykstančio kūno energija ieškančių minkštų moteriškos lyties būtybių, gyvų, žinoma, nes mirusios moterys į jų pasaulį nepakliūdavo, dingdavo velniai žino kur, turbūt įsikūnydavo bazalto uolienose <...>“ (Šerelytė 2006, p. 151-152). Kad kūniškumas Šerelytės tekstuose vaizduojamas itin ryškiai, galima patvirtinti ir prisimenant romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ pasakojimą. „<...> Mes jam tik kūnai, atsikąs po kąsnelį kiekvieno, kaip soti ūdra žuvies nugaros, visa kita palikdama pūti, ir ištvirkęs ūdros elgesys pateisinamas, nes žuvų populiacija pernelyg didelė“ (Šerelytė 2009, p. 46). Tai tik parodo, kad moters kūnas vyrui yra kaip gyvūno kūnas, kuris - bedvasis.

Mazzantini romano pavadinimas „Nejudėk“ taip pat skamba tarsi užuomina į tam tikrą nejudrumą, pasyvumą, o gal į tam tikrą aktyvumo slopinimą. Viena vertus, tas žodis yra pateisinamas ir suprantamas dėl pačios veiksmo užuomazgos – avarijoje susižalojusios gydytojo

dukters. Šiuo atveju nejudėti liepiama ligoniui. Antrą kartą šis žodis pavartojamas visiškai kitomis aplinkybėmis. Jį ištaria veikėja Italija avariją patyrusios merginos tėvui, kai šis eilinį kartą buvo „nusileidęs“ į jos gyvenamą pasaulį žemiau viaduko miesto pakraštyje. Žodis buvo ištartas tada, kai Italija dengė jam pietų stalą, o jis pasišovė jai padėti (Žr. Mazzantini 2005, p. 69).

Šerelytės romanų moters kūnas tapatinimas su tam tikrais objektais, daiktais. Pavyzdžiui, novelėje „Žirnių lauko pasija“ vaizduojama moteris, kuri save sutapatina su vonios kambario daiktais, taip save dar labiau suvulgarindama ir paniekindama: „Vamzdynai, klozetai, bidė... nuogos kriauklių subinės, frigidinės vonios. Kodėl tekėjau už žmogaus, kuris negali atsispirti tokiems primityviems gašlumo ženklams?.. Kodėl jis mane vedė?.. Priminiau bidė?..“ (Šerelytė 2006, p. 54). Būtent per vyro santykį su moterimi ir skleidžiasi moters portretas, jos socialinė tapatybė. Tačiau novelės „Žirnių lauko pasija“ herojė save ramina sakydama, kad ji iš tikrųjų paprasčiausias žmogus ir vyras tikriausiai suklydo, pasirinkdamas ją į žmonas. „Aš ne bidė, sukanda dantis Keršė, aš – žmogus“ (Šerelytė 2006, p. 54). Kuriama socialinė daiktiška erdvė prisideda prie didžiųjų egzistencinės prasmės aiškinimų ir paieškų.

Šerelytės tekstuose moters kūno kultas labai ryškus, nes moteris – vyro lytinių troškimų tenkintoja. Autorė vyriškai lyčiai parengia išbandymą - specialiai sukuria moters pakaitalą-lėlę, kuri bent kiek moterį vaduoja nuo nemalonių pareigų. Nors pavykus pakeisti moters kūną lėle atsiranda moteriškasis pavydas. Lyginant tokią moters savijautą su Mazzantini romane atskleista Italijos savijauta, Šerelytės novelėse pavaizduota sau pralaimėjusi moteris.

„Ta prakeikta boba, ta skudurų krūva, nuolanki išsiskietėlė, kekšė Babilono!.. Ir aš, durnė, pati ją savo rankomis pasiuvau!.. Pati Stasikui į lovą paguldžiau, kad nebelįstų, kuilys nelemtas!.. Trankydamas mane kiauras naktis į sieną!.. Dar girdavosi, rupūžė, neva jo seneliui perkūnas žiebęs, užtat jo giminės vyrų įnagai styroję kaip aukštos įtamos stulpai, net žaibuodavę tamsoj!..“

Magdalena įsipylė dar.

- Betgi aš, - tarė tūžmingai, - ne transformatorinė kokia!..
- Norėjo pridurti „žmogus!“, bet paspringo vynu.“ (Šerelytė 2006, p. 154).

Novelėje „Švelni moteris“ savo kūną moteris pakeisti lėle gali, tačiau savęs – ne. Moters kūnas tampa simboliu, kurio reikšmė – tiesiog buvimas vyro pašonėje atliekant žaislo funkciją. Jei vyras nesuvokia, kad būdamas neblaivus savo įgeidžius tenkina ne su moterimi, o su lėle, moterį verčia susimąstyti apie jos egzistavimo realumą. Svarstoma, kad galbūt ji, kaip ir ta lėlė, be savo kūno neturi jokios kitos paskirties ir prasmės. Tokie pamąstymai moteriai į galvą šauna esant neblaiviai. Tarytum, kai moteris yra blaivi, ji nepajėgi kam nors priešintis, galvoti apie savo buvimą ar ieškoti gyvenimiškos prasmės.

Šerelytės novelėse vyro ir moters santykiai net negali egzistuoti, nes juose moteris neegzistuoja kaip lygiavertė partnerė – intymių santykių metu moteris lengvai pakeičiama negyvu daiktu, lėle. Moters pasaulėžiūra susiaurėja dar ir dėl to, kad pati moteris abejoja savo, net kaip daikto, egzistavimu. O tai tik patvirtina, kad Šerelytės novelių moteris yra svetima šiam pasauliui arba atvirkščiai, jai šis pasaulis svetimas. „Dingtelėjo baisi mintis, kad jos apskritai nėra. Nei nuotraukose, nei Stasiko gyvenime, o su Liolka kalbėjosi kažkoks apgirtusio pasaulio vaizdinys“ (Šerelytė 2006, p. 54).

Kadangi realiai niekur vyras šiuose kūrinuose nedalyvauja, jis tampa tarsi priemone moters jausmams išreikšti. Iš konteksto galima daryti išvadą, kad moters neegzistavimą lemia vyro poelgiai. Ypač moteris tampa nereikalinga, kai atsiranda, kas gali ją pakeisti. Vadinasi, tik per prierašumą vyrui, moteris jautėsi esanti. Vyras padeda susivokti, kad moteris yra gyva. Lėlė tampa visaverte konkurente, tačiau veikiausiai tai vienas iš būdų moteriai pamatyti realybę. Vaizduojama Magdalena suirzusi, pikta – pyksta net ant savęs. Epizodas, kuriame pykstasi su savo nuotrauka, moteris tarsi konkuruoja pati su savimi: klaidžioja tarp realaus pasaulio ir kažkada buvusio, įsivaizduojamo. „Pažvelgė į nuotrauką. Stasikas žiūrėjo ne į ją, o į sieną ir nieko nesakė, užtat toji, prie peties, aiškiai šaipydamosi, drėbė tiesiai į akis: ... nes jauti?.. O ką gi tu jauti, jei net dulkintis nenori, a ?..

- Nutilk sena paklode!.. – rūščiai tarė Magdalena.

Toji vėl nusišaipė.

- Tu pati paklodė! – atšovė. Iš raumenų, iš gyslų, kuriomis neteka žaibo kibirškis!.. Tai tave sudeginti reikia!..“ (Šerelytė 2006, p. 54).

Moteris beprasmiškai kovoja su pačia savimi, todėl piktinasi, kad nuotraukoje - ne ji. Tai kažkokia naivi moteris, kuri prie vyro glaudėsi tikėdama meile, jausmais. Tačiau labai greitai atgal prie realybės sugrąžina gyvenimiškos scenos, kai į namus grįžta girtas vyras ir su juo moteris vėl gulasi į lovą. Bet koks bandymas atsiriboti nuo varginančios dabarties nepavyksta. Todėl kartais atrodo, kad šeimoje gyvena ne du žmonės, o du kūnai. Nepatenkinta gyvenimu dažniausiai būna moteris, todėl ji aktyviau stengiasi išreikšti savo nepasitenkinimą. Vyras yra visiškai pasyvus veikėjas. Šiuo aspektu Šerelytės novelės ir Mazzantini romanas „Nejudėk“ turi daug bendrumo. Galbūt vyras specialiai vaizduojamas kaip pasyvus personažas, kad jam nereikėtų reikštis per daug aktyviai. Tačiau toks vyras kartu slopina ir aktyvią moterį.

Kūniškas nejudrumas tiek Šerelytės, tiek Mazzantini tekstuose turi skirtingas reikšmes. Tačiau pagrindine prasme nejudrumas siejamas su mėginimu sutramdyti vyro aktyvumą (griaunantis aktyvumas).

Būtent per kūniškumą, o konkrečiau, per moters kūno vaizdavimo prasmės aiškinimą, pastebėta, kad Šerelytės novelėse kūniškumas formuoja vyro požiūrį į moterį ir abiejų jų požiūrį į vyro ir moters ryšį. Moters kūno prasmė nusako vyro problemą. Kadangi dėmesys sutelkiamas tik į moters kūną ir kūniškų poreikių tenkinimą, moteris kaip asmenybė netenka prasmės.

Jeigu kalbėsime apie moters kūno funkciją – giminės pratęsimą, pastebėsime, kad net šiuo atveju jaučiamas moters kaip motinos savęs realizavimas, nulemtas vyro, todėl net motinystės funkcija yra dar viena moters priklausomybės nuo vyro, įprasminant kita forma. Jei moteris įgyja tik daiktišką prasmę, greičiausiai kalbėti apie tradicinį motinišką moteriškumą nevertėtų. Vyriui moters kaip žmogaus, partnerio buvimas iš esmės yra neaktualus. Jei fizišku pavidalu moteris yra daiktiška, kyla klausimas, ar ta žaislinė lėlė-moteris gali būti vaisinga. Nes daikto apvaisinti neįmanoma ir daiktas vaikų negimdo. Tačiau apibrėžiant šį moters daiktiškumo faktą reikėtų pastebėti, kad ir vaikų atsiradimas negalimas, nes nėra tradicinių šeimos santykių, kuriuose dalyvauja du lygiaverčiai partneriai, o ne vyras ir daiktas, kuris tik įvardijamas moters vardu. Jeigu nėra moters, negali būti ir vaiko. Kai nėra vaiko, nėra ir tradicinės šeimos. Jei žvelgsime iš poezijos, kad vyras beveik neveiksnius, nes jis besąlygiškai bando ignoruoti moterį, tai vyro šeimą turėtų sudaryti tik vienas asmuo – vyras. Jei moteris yra daiktishkos prigimties, o nežmogaus apvaisinti negalima, vadinasi, vaikai romane net negali egzistuoti iš esmės. Tačiau tai gali būti kūrinyje pateikiama kaip fiktyvi nuomonė. Vaikų egzistavimas čia susietas su senele, kuri juos valgydina, prižiūri, seka pasakas, o motina tampa kažkokia antgamtiška būtybe, kuri visuomet dingsta naktimis. Šį teiginį pagrindžia novelė „Pabučiavimas“.

„Niekas nežinojo, kodėl motina taip ilgai nepareina naktimis.

Senelė aimanuodama keldavosi iš lovos pamaitinti vaiko, o paskui sekdamas jam pasakas. Ir kai slibinas būdavo sukapojamas, karalaitis išvaduojo mergelę ir visą karalystę iš džiaugsmo pražysdavo karklai, vis vien likdavo neaiški siaubo nuojauta, kurios nei senelė, nei berniukas neįvardydavo.

Yra tamsiam miestely paslaptinga buveinė, ten motina geria degtinę, užsikąsdama žmogieną. Ne veltui vyrams, kurie būna šalia jos, ko nors trūksta: kojos, rankos, akies, o kartais ir svarbiausio organo. Dabar, kai senelė atsisveikino, berniukas baiminasi, kad ėdri motina suvalgys ir jį“ (Šerelytė 2006, p. 142).

Moteris motina yra tarsi žmogėdra ir mažiau reali nei senelė, kuri seka pasakas. Ir tik motinos mirties akimirka vaikas pajaučia motinišką žvilgsnį, kurio anksčiau vengė, bijodamas mamos. Moters kūniškumas gąsdinantis. Kitos novelės, kuriose gyvas vaiko siluetas, tai „Pionierės laiškas“, „Vandens, floros ir faunos vienybė“. Šie tekstai rodo, kad vaikai egzistuoja, tačiau sunku suvokti, kam jie priklauso, nes tiek motina, tiek tėvas dažniausiai vaizduojami girtaujantys, turintys daug nuodėmių, jie niekada nebūna namuose arba yra mirę.

Labai retai Šerelytės tekstuose vaizduojami vaikai turi prierašumą vyriškai lyčiai. Dažniau tėvo erdvė vaikams yra uždara. Tačiau net tais atvejais, kai motinos erdvė priklauso ir vaikams, nėra sudaroma saugi namų erdvė. Kaip jau minėjau, novelių motina vaizduojama nežmogiško pavidalo, o tai gąsdina vaikus. Taip pat nesaugiai jaučiasi vaikai ir tada, kai motina negrįžta naktimis į namus. Ryšys, kuris iš esmės turėtų būti neperskiriamas tarp motinos ir vaiko, čia visiškai išblaškomas. Moters kaip motinos net išvaizda yra atgrasi vaikams – ji dažnai vaizduojama kaip didelį atsvorį turinti arba visiškai paliegusi kaip giltinė. Dažnai motina pateikiama kaip sėlintis gyvūnas, kuris tyko grobio. Kadangi motina kelia neigiamas emocijas, o jos ryšys su vaikais – tiek dvasiškas, tiek kūniškas – neegzistuoja, vaikų auklėjimu užsiima vyresniosios kartos moteris-senelė. Senelės buvimas leidžia vaikui, kaip asmeniui, turėti savo praeitį, savo istoriją. Tačiau senelė kartais įgauna labiau mistiškumo nei vaizduojama motina. Senelė, kaip geroji fejė, kuri tai atsiranda, tai jos vėl nėra. Net vaikas apie ją kalba, kaip apie mirusią, tačiau visuomet esančią šalia, dėl to vaikas ir jaučiasi saugus. Daugelyje tekstų minimi šeimos nariai veikia atskirai. Pagrindinė siejanti linija – motina, nes būtent per motinystę tradiciškai yra kuriama šeimos samprata. Netradicinė motina, vaizduojama Šerelytės novelėse, bei motinystės atsisakymas Mazzantini romane naikina tradicinio tėstinumo galimybę. Moteris turi ne tik gimdyti, bet ir auklėti savo vaikus, tačiau šiuose tekstuose ji neprisiima nei vienos, nei kitos atsakomybės. Kadangi vyras lyginamuose tekstuose nepripažįsta moters egzistavimo, nes ji tarnauja tik kūniškuoju pavidalu, tai galima manyti, jog vyras nepripažįsta ir galimybės tęsti giminę, auginti vaikus.

Apie tėvystės problemas taip pat daug kalbama Šerelytės novelėse. Svarbus momentas, kad giminytės pratęsimo gali atsisakyti ne tik vyras, bet ir motina, kuri sąmoningai atsisakiusi gimdyti kartu atsisako ir tęsti vaiko tėvo istoriją.

Moters identitetas lyginamuose kūriniuose atsiskleidžia skiriant dėmesį moters kūniui, išvaizdai ir tik nuotrupomis bandant atskleisti moters charakterio bruožus. Moters tapatybė labiausiai išryškėja išformuojant tradicinį moteriškumo ir motinystės suvokimą. Šiuose tekstuose vaizduojama moteris nėra tikroji moteris, motina ar žmona. Paprastai tik vyresniosios kartos moters rūpinosi savo šeima ir rodė pavyzdį. Moters tapatybė šiuo atveju atsiskleidžia per tai, kuo šiuolaikinė moteris nėra: nemylima moteris, nežmona, nemotina. Lieka tik kūnas, kuris tik iš dalies dar susijęs su moteriškumu.

V. Moters saviraiška romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ pasakojimo struktūroje

Moters saviraiška yra vienas iš būdų, moteriai atrasti save, įsiklausyti į savo sąmonę. Tačiau Šerelytės romane moteriai vis kas nors trukdo tai padaryti. Tai galima pastebėti detaliam analizuojant romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ pasakojimo struktūrą, kurioje skleidžiasi ne tik moters, bet ir moters ir vyro santykių ypatybės. Šioje dalyje dėmesys skiriamas Šerelytės vaizduojamos moters socialinės tapatybės apraiškoms, kurios turi sąsajų su „Mėlynbarzdžio“ archetipu. „Socialumas gali skleistis ir užslaptintais raiškos būdais. Gilius grėžinius į socialinių reiškinių pirmąją prigimtį prozoje įkūnija archetipinių vaizdinių poetika“ (Sprindytė 2006, p. 77). Šerelytės romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ pavadinimas – tai nuoroda į mitą, kuris vėliau tapo pasaka ir išliko kaip archetipas, kurį autorė tinkamai panaudojo savo tekste. Šerelytės vaizduojamas mitinis simbolis „Mėlynbarzdis“ padeda perteikti ne tik visos šeimos jauseną ir susiklosčiusią aplinkos situaciją „Kuo pavirsiu aš, jiems neįdomu, į gelbėjimo planus manęs neįtraukė. Juk aš – pabaisa, beprotė, Mėlynbarzdžio žmona lygintuvo nudegintu veidu“ (Šerelytė 2009, p. 12), bet ir išskirtinai paryškina vyro ir moters santykių problematiką, kuri, kaip pasirodo, turi labai senas pirmąsias šaknis. Šerelytės vaizduojama moteris save tapatina su „Mėlynbarzdžio“ pasakos žmonos kančiomis. Ir iš tiesų, tiriant „Mėlynbarzdžio“ archetipą Šerelytės romane pastebima daug panašumų su pasakoje vaizduojamu raganiumi, antgamtiškų galių turinčia būtybe. Tačiau šioje analizėje „Mėlynbarzdis“ yra siejamas su vyro, tėvo bei sovietinės santvarkos prasmėmis. Tai reiškia, kad per pasakos ir mito alegoriją atsiskleidžia ne tik moters tapatybė, bet ir totalitarinės santvarkos ypatybės, kurias įvardija romano vyrai, o kartais abstrakčiai įvardijama visa sistema. Todėl visi personažai yra vaizduojami kaip tos sistemos vaikai. Moteris privalo būti ypač stipri, kad sugebėtų kovoti su sistema, kuri yra įaugusi giliai į kraują.

Knygos „Bėgančios su vilkais“ autorė Estes teigia, jog Mėlynbarzdis ir kitos panašios pasakos moko, kaip reikia gydyti moterų žaizdas, kurios niekaip nesiliauja kraujavusios. Kiekviename žmoguje tūno toks prigimtinis grubonis, su kuriuo reikia mokėti sugyventi. „Nors daugelio žmogiškųjų kančių priežastis – netikęs auklėjimas, vis dėlto ir pačioje žmogaus sieloje egzistuoja vienas įgimtas *contra naturum* – jėga, nukreipta prieš prigimtį“ (Estes 2005, p. 57). Ir būtent tų įgimtų grubonio proveržių išvengti negali net gavę geriausią tėvų auklėjimą. Knygoje „Bėgančios su vilkais“ aprašoma moters būseną, kada ją užvaldo grubonis. Teigiama, kad po grubonio žygių sąmonėje moteris tampa išsekusi, bejausmė, nesikabinanti į gyvenimą ir nebesiekianti ankstesnių tikslų. Tas sąmonės užvaldymas gali būti siejamas su psichikos būseną.

Labai panašiai moters saviraiška atsiskleidžia ir Šerelytės romane. Moterį yra užvaldęs *grobuonis* vyras ir ji priversta jam paklusti. Galima manyti, kad tokios moters sąmonė užvaldyta, todėl nebėra vietos saviraiškai.

Kęstutis Trimakas kalbėdamas apie Šerelytės romaną pastebėjo, kad romanas nėra paprastas pasakos pritaikymas šiems laikams. Anot jo, Šerelytė „Mėlynbarzdį“ panaudoja kaip žiaurios sovietinės sistemos simbolį. Kadangi sovietinėje sistemoje buvo aiškiai nubrėžta, kaip galvoti, ką daryti, ko nedaryti ir kas laukia tų, kurie daro, kas draudžiama, tai Šerelytės vaizduojama moteris, kaip ir Mėlynbarzdžio žmona, turėjo tiesiog prisitaikyti ir paklusti. Visų svarbiausia yra ne moters norai, jos jausmai, tačiau vyro įgeidžiai.

Romane autorė vaizdavo ne tuos, kurie veikdami prieš sistemą buvo nubauti, bet kas ištiko tuos, kurie gyvendami sovietų sistemoje vienaip ar kitaip buvo jos paveikti. Taigi, Mėlynbarzdis atstovauja šiai sistemai, o romanas parodo, kas ištinka į jo nagus patekusią moterį bei vaikus. Visi jie tampa jo aukomis (Žr. Trimakas 2009).

Pati Šerelytė savo romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ anotacijoje pabrėžia, kad pasaką apie Mėlynbarzdį žino kiekvienas. Ir jokia šiuolaikinė adaptacija su laiminga pabaiga nenustelbs kraupios šios pasakos esmės – uždraustam kambariui vis dėl to rasite žmonių, o ne kopūstų galvas. Taigi kiekvienu atveju teks susidurti su žiauria bausme, ištikusia pažeidus taisykles. Mėlynbarzdžio vaikai yra sistemos vaikai, užaugę prie uždrausto kambario durų ir išmokę laikytis taisyklių: tylėk, paklusk ir vykdyk (Žr. Šerelytė 2009). Viskas, kas atsitinka romane, vienaip ar kitaip tampa bausme už taisyklių nepaisymą. „Mėlynbarzdis įkūnija labai gilų ir slaptą kompleksą, tūnantį moters gyvenimo paribyje, viską stebintį ir nuolatos tykantį progos stoti prieš ją. <...> tai senas abiejų lyčių priešas“ (Estes 2005, p. 57).

Mėlynbarzdis yra smarkiai paveikęs visą šeimą. Motinai jis ne tik žmogus, bet ir sovietinė santvarka, o vaikams „Mėlynbarzdžio“ archetipą įprasmina patėvis. Šerelytės knygos „Mėlynbarzdžio vaikai“ pradžios epizodas aprėpia ne tik santykio su aplinka, šeima būseną, bet ir politinę situaciją, kuri sąlygojo knygoje vaizduojamus įvykius. Romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ autorė viename interviu yra pasakiusi, kad „<...> Mėlynbarzdis pasirodė labai tinkamas simbolis apibūdinti tai sistemai, kurioje aš užaugau, sovietinei sistemai. Ir be to, tai – labai asmenišką simbolis. Nuo asmeniškų patirties jis išauga iki apibendrinimų – sistemos, laikotarpio, visuomeninių santykių“ (Cit. iš Šatkauskaitė 2008). Galima suprasti, jog Renatos Šerelytės santykis su tekstu yra intymus, paremtas asmeniniais išgyvenimais.

Vandos Zaborskaiės teigimu, „rašytojas ne vien vaizduoja pasaulį, bet ir jį aiškina. Jis ne tik vaizduoja žmonių charakterius, poelgius, likimus, bet stengiasi paaiškinti, kodėl jo kuriamas

žmogus yra toks, o ne kitoks, kokie motyvai jį skatina elgtis taip, o ne kitaip, kodėl taip susiklosto jo likimas. <...> Į savo vaizduojamąjį pasaulį jis įveda priežasčių sistemą, vadinamąją motyvaciją“ (Zaborskaitė 1978, p. 29). Romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ autorė ne tik parodo, kokie yra jos romano herojai, bet ir kas juos tokius sukuria. Turbūt akivaizdu, kad gausūs sovietinės santvarkos prisiminimai detalčiai aprašomi romane ne šiaip sau, jie turi įtakos žmonių gyvenimų likimams. Būtent todėl kinta ir moters saviraiškos galimybės, dekonstruojami moters ir vyro santykiai. Remiantis pasakos ir mito archetipu, atsiskleidžia Šerelytės kūrinio idėja. Kadangi didžiąja dalimi romano moteris vaizduojama kaip moteris-motina, tai galime teigti, jog būtent per motinos figūrą atsiskleidžia vyro ir moters santykiai romane. Pasakos archetipas tik padeda paryškinti vyro ir moters santykius.

Iš dalies „Mėlynbarzdis“ yra siejamas su gamtiškuoju pradū. O kaip teigia Estes, santykiai su laukine prigimtimi – tai svarbiausia moters individualybės tapsmo dalis (Žr. Estes 2007, p. 62). „Mėlynbarzdis įkūnija labai gilų ir slaptą kompleksą, tūnančią moters gyvenimo paribyje, viską stebintį ir nuolatos tykantį progos stoti prieš ją. <...> Mėlynbarzdžio galią nelengva iki galo suvokti, kadangi ji įgimta, vadinasi, slypi kiekviename žmoguje nuo pat jo gimimo ir ta prasme neturinti sąmoningų ištakų“ (Estes 2007, p. 63). Vietoje to, kad Mėlynbarzdis moteriai suteiktų jėgų, ją nori visiškai sužlugdyti. Kad būtų visakeriškai priklausoma tiek kūnu, tiek siela. Taip užvaldoma moteris, todėl jos tapatybės formavimasis yra tiesiogiai priklausomas nuo Mėlynbarzdžio. Estes teigimu, reikia suvokti, jog pasaulyje esama ir plėšrūnų. Jei to nesuvokia moteris, ji negali nė žingsnio žengti nuosavame miške. „Pažinti grobuonį, vadinasi, subręsti ir jau nebebijoti, kad per savo naivumą, nepatyrimą ar kvailumą tapsi jo auka. <...> Šios pasakos pamatą sudaranti psichologinė istorija tinka ir vyresnei moteriai, taip ir neišmokusiai iki galo pažinti vidinio grobuonio. Ko gero, ji vis iš naujo pradeda šį procesą, tačiau stokodama paramos ir patarimo jo nesugeba užbaigti“ (Estes 2007, p. 65). Romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ moteris savo kovai su grobuonimi pasiryžta – ji tiesiog nusiskandina. Taip išreiškdamą savo laisvės troškimą, norą išsivaduoti. Gana išsamiai modeliuojamas pasakojimas, pasitelkiant mirusios moters ypatybes, aiškina, kodėl moteris ryžtasi tokiai kovai. Pasakojimo struktūroje pirma vaizduojamas atoveiksmis, o tik po to jį aiškinantis veiksmas. Nors tekste galima pastebėti momentus, kai moteris stengiasi keisti savo būvį, siekdama politinės karjeros, tačiau jos gyvenime pasirodo vis netinkami partneriai. Tačiau tai gali būti aiškinama, kad moteris yra priklausoma nuo vyro ir ją tokie santykiai su vyru traukte traukia ir galbūt todėl ji nenori jų keisti. Mėlynbarzdis iš tiesų naikina kūrybinį moterų pradą, kuriame slypi bet kokio naujo ir įdomaus gyvenimo užuomazgos“ (Estes 2007, p. 78).

Kartais Šerelytės moteris tapatinasi su Mėlynbarzdžiu, kuris pasakoje yra vaizduojamas kaip negailestingas žmogėdra. Romane Mėlynbarzdžio žmona natūraliai tampa tokia pat, kaip ir jos vyras.

Mėlynbarzdžio įvaizdis atskleidžiamas tada, kai motina vaikams seka pasaką. „Tiek esu jiems pasakojusi apie žmogėdras ir Mėlynbarzdžio žmonas“ (Šerelytė 2009, p. 89). Galima manyti, jog taip motina ruošia savo vaikus gyvenimui. Taip artina supratimą, kad nori jie to ar ne, privalės paklusti Mėlynbarzdžiui. Tai prisideda prie moters saviraiškos – galimybė su vaikais kalbėti apie Mėlynbarzdį jo nesibaiminant. Atrodo, kad moteris „Mėlynbarzdį“ priima kaip savaime suprantamą reiškinį, nuo kurio niekas negali pabėgti. Pasaka apie Mėlynbarzdį su Šerelytės romanu turi daug panašumų: moteris, gulinti karste, atrodo tragiškai – jos veidas nudegintas lygintuvu, o lūpos suklijuotos „Sonia, metusi pleistrą, atnešė adatą su siūlu <...> susiprotėjo, kvaiša – siūlai taigi juodi, kaip atrodyčiau, tikra žmogėdra“ (Šerelytė 2009, p. 90). Tokia moteris labiau panaši į žmogėdrą nei į moterį. Toks moters panašumas su Mėlynbarzdžiu dar labiau ją priartina prie grobuonio, kuris kankina, muša. „Susimildamas, nors į veidą netrenk, man rytoj posėdis – prašau Tolio, ir jis pasigaili, spiria man į pilvą, net susiriečiau iš skausmo ir netikėtumo“ (Šerelytė 2009, p. 91). Mėlynbarzdis yra smarkiai paveikęs visą Šerelytės vaizduojamą romano „Mėlynbaržio vaikai“ šeimą. Motinai *jis* ne tik žmogus, bet ir sovietinė santvarka, o vaikams Mėlynbarzdžio archetipą įprasmina patėvis. Moterį yra užvaldęs grobuonis vyras, kuriam ji pripratusi paklusti. Galima manyti, kad tokios moters sąmonė užvaldyta, todėl nebėra vietos saviraiškai. Kinta ir moters saviraiškos galimybės, dekonstruojami moters ir vyro santykiai. Remiantis pasakos ir mito archetipu, atsiskleidžia pagrindinė Šerelytės kūrinio idėja. Kadangi didžiojoje dalyje romano moteris vaizduojama kaip moteris-motina, tai galime teigti, jog būtent per motinos figūrą atsiskleidžia vyro ir moters santykiai, kuriems paryškinti naudojamas pasakos archetipas.

VI. Komunikacijos ir naracijos santykis romane „Mėlynbarzdžio vaikai“

John Fiske knygoje „Įvadas į komunikacijos studijas“ aiškina, jog komunikacija – tai viena iš tų žmogaus veiklų, kurias kiekvienas atpažįsta, bet mažai kas gali bent kiek tiksliau apibrėžti. Komunikacija – tai pokalbis, televizija, informacijos platinimas, literatūros kritika ar mūsų šukuosena – sąrašas begalinis. Komunikacija veikia pačiomis įvairiausiomis formomis ir pačiose įvairiausiose erdvėse (Žr. Fiske 1998, p. 10).

Remiantis Peters komunikacijos teorijomis, pateiktomis knygoje „Kalbėjimas vėjams“ (Žr. Peters 2004, p. 8), pasirodė svarbu išnagrinėti, kaip komunikacijos modelis veikia Šerelytės kūryboje. Šioje magistro darbo dalyje bandoma atskleisti komunikacijos ir naracijos santykį romane.

Nuo seno žmonės troško bendrauti, buvo jaučiamas komunikacijos ilgesys, kuris susijęs su stipriu apleistumo jausmu socialiniuose santykiuose (Peters 2004, p. 8). Manoma, jog socialiniai bendravimo sunkumai atsiranda ne tik dėl lyties, religijos skirtumų, bet ir dėl puoselėjimų vertybių. Šiuo atveju, Šerelytės romane bendravimas nevyksta, nes nėra puoselėjamos šeimos vertybės. „Komunikacija kaip glaudus ryšys gali reikšti ir lytinę sueitį. Įdomu pastebėti, kad „komunikacija“ kadaise reiškė lytinį aktą, o lytinis aktas – komunikaciją (žmonių ryšių įvairovę)“ (Peters 2004, p. 15). Tačiau ir šiuo atveju romane „Mėlynbarzdžio vaikai“ sueitis į komunikacijos procesą visai nepanaši, nes tai prievartos ženklas.

Šiame Šerelytės romane pasakojimas klostosi iš skirtingų pasakotojų perspektyvų: mirusios motinos, sūnaus ir dukters. Visi jie jaučiasi vieniši, nelaimingi. Komunikacijos trūkumas kuria dar didesnę vienišumą. Kadangi komunikacijos procese bene svarbiausia yra apsikeisti informacija, mintimis, tai šiame Šerelytės tekste tai tampa neįmanoma. Veikėjai negirdi vieni kitų. Pagrindinė ypatybė, kodėl komunikacija nevyksta – vaizduojama mirusi motina. Tačiau egzistuoja komunikacija ir su mirusiais. Paprastai komunikacija negalima dar ir todėl, kad Šerelytės žmonės, gyvendami sovietinės santvarkos pašonėje, yra praradę emocinį ryšį. „Kaip sako Leo Lowenthalis: „Tikroji komunikacija reiškia emocinį ryšį, vidinės patirties bendrumą“ (Peters 2004, p. 16). Tačiau romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ herojai neturi tinkamos patirties, kuria galėtų dalytis. Tai kaip tradicinės šeimos vertybės, kurias iš kartos į kartą perduoda tėvai vaikams, tačiau jei tos vertybės nėra puoselėjamos, perdavimas yra negalimas. Šerelytės moteris neturi motiniškosios patirties, ji neturi ką perduoti savo vaikams. Tai reiškia, kad todėl šiame romane neveikia komunikacijos procesas iš esmės. Tai galime pastebėti ir iš to, kad romano pasakojimai

suskirstyti į atskiras dalis, kuriose kiekvienas veikėjas pasakoja savo istoriją. Kitaip tariant, sukaupta patirtimi jie nesidalija, todėl tarp jų nevyksta dialogas, be kurio komunikacijos procesas neišvengiamas. Tačiau faktas, kad visi kalba apie mirusią moterį, juos veda dialogiškumo pusės link, tačiau skirtingi situacijos interpretavimai, nesusikalbėjimas ir neįsiklausymas komunikacijos procesą romane visiškai griauja.

Motina, kaip ir tėvas, yra itin svarbūs jaunajai Šerelytės moteriai, bet dažniausiai šios autorės tekstuose atvaizduojamas tėvas - alkoholikas, o motina - mirusi. Šeimoje ypač sunku augti ir bręsti jaunajai moteriškai lyčiai, nes nėra į ką atsiremti. Romanas „Mėlynbarzdžio vaikai“ – tai tekstas, kuriame vaizduojama nepilna šeima – nėra mamos, tėvo, o kartu nėra ir tradicinės šeimos. Tokios aplinkybės apsunkina komunikacijos galimybes. Galimas tik netiesioginis bendravimas su mirusia mama ar močiute prisiminimuose. Tiesioginis kontaktas su motina neįmanomas, todėl atsiranda bendravimas su mirusiąją.

Peters teigimu, šiuolaikinė komunikacija su mirusiais kiek pasikeitusi. Dabar mirus artimam žmogui dažniau bendravimas atkuriamas žiūrint garso ir vaizdo įrašus. Taip nuolatinė mums įprasta komunikacija egzistuoja ir su mirusiaisiais. „Pagrindinis skirtumas tas, kad dialogas su mirusiaisiais gali vykti per atstumą, tačiau dialogas su mirusiaisiais yra visai kas kita. Kaip komunikotojai, mirusieji ypač mėglinga padermė. Jie nelinkę atsilipti į mūsų maldas. Jų kalba yra pastovi ir nekintanti. <...> Mes galime suprasti mirusiųjų garso ir vaizdo įrašus, tačiau negalime bendrauti tiesiogiai. Kartais komunikacija sunkiai atskiriama nuo nuotolinės komunikacijos“ (Peters 2004, p. 184). Remiantis Peters mintimi, galima teigti, jog panaši situacija vaizduojama ir Šerelytės romanuose, kai vyksta komunikacijos procesas su motina. Kartais komunikacijos procesas suveikia sapniškai, o kartais jis realiai ryškus.

„Bendravimas su mirusiaisiais yra paradigminis hermeneutikos pavyzdys: interpretacijos, kai negalima gauti jokio pranešimo, menas“ (Peters 2004, p. 186). Bet kuriuo atveju, netiesioginė komunikacija vyksta. Vaikai prisiminimuose kuria, kokia motina buvo, kaip elgėsi, ką kalbėjo, kaip ji atrodė nuotraukose. Tai viena iš komunikacijos formų su jau mirusia mama. Nors realus dialogas tarp romano veikėjų nevyksta, tačiau jų pasakojimai iš skirtingų pozicijų kuria vientisą pasakojimą, kuriame susisiečia mirusios moters gyvenimas su jos vaikų ir vyrų gyvenimais. Kaip teigia Peters, bendravimas su mirusiais iš dalies yra atnašavimas dievams ir tai siejama su seniausiu vienpusio aukojimo rūšimi. Toks bendravimas veikia tada, kai neįmanomas ar negalimas tiesioginis dialogas. (Žr. Peters 2004, p. 189).

Komunikacijos procesas tekste vystomas vaizduojant moters ir vyro santykius, tačiau galima pastebėti, kad tarp vyro ir moters iš tikrųjų komunikacija neveiksminga. Kuriamas dialogas

dažnai skamba tik iš vyro lūpų. Vyras kaip despotas yra užvaldęs moterį ir jokie moters pareiškimai jam nesvarbūs. Pastebima, kad ir jaunosios kartos moters jausmus užvaldo vyras. „Palauk... tai tu su juo... visiškai?.. Iki galo?“ (Šerelytė 2008, p. 134) Tokia žinia palaužia brolių, kuris nesitikėjo, kad jo sesuo kada nors taip lengvai atsiduos.

Todėl moteris, ieškodama idealaus komunikacijos proceso savo gyvenime, nusprendžia keisti savo gyvenimo vyrus. Pirmiausia sugriauna savo santykius su Anastazu. „Spardžiau Anastazui užpakalį, o dabar laužau jam ištikimybę. Ir ji taip lengvai lūžta – stebiuosi, kodėl taip ilgai pakenčiau šį beviltišką sausą stagarą“ (Šerelytė 2009, p. 23). Ieškodama artimesnio ryšio, moteris pasirenka žiaurų vyrą – Mėlynbarzdį Tolį. Galima numanyti, kad ir vaizduojama moteris yra panaši į tokį vyrą, todėl ji trokšta smurtaujančio vyro. Su antruoju vyru dialogas vyksta tik dėl fizinės meilės arba tada, kai vyras smurtauja prieš moterį. Kitai atvejais dialogas nevyksta.

Dialogo užuomazgos stebimos romano dalyje, kai brolis su seserimi kalba apie nekaltybės praradimą. Emociškai mergaitė stengiasi būti atvira broliui, tačiau būtent toks atvirumas ir moteriškoji drąsa, kuri perauga į cinizmą ir vulgarumą, šokiruoja brolių.

– Iki kokio galo?..– tariau imdama pykt <...>

– Aš maniau... – tarė liūdnei, - viskas turi būti kitaip... (Šerelytė 2009, p. 134).

Ši situacija pateikiama dialogo forma. Kitais atvejais Šerelytės romano veikėjai neturi galimybės tiesiogiai pabendrauti, todėl tiesioginis dialogas nevyksta. Duktė perima motinos bruožus. Tęsiama vienišumo malšinimo fizine meile tema. „Motinos ir dukros santykiams feministės rašytojos teikia ypatingą svarbą: pirmiausia dėl to, kad moters vaizdinį moteris kuria pagal savo motiną, kad ir kokia ji – „geroji“ ar „blogoji“ būtų buvusi. Motinos ir dukros ryšio suirimas gali būti laikomas pirmąja moterų solidarumo suirimo grandimi“ (Daugirdaitė 2000, p. 211-212).

Šioje darbo dalyje buvo siekiama atskleisti komunikacijos ir naracijų santykį su mirusia moterimi, vaizdavimo ypatybes. Pastebėta, kad Šerelytės moteris siekia laisvės, ji nori bendrauti ne tik kūniškai, bet ir dvasiškai, todėl daugeliu atvejų ji jaučiasi vieniša. Vienišumo jausmas persiduoda ir jaunajai vaikų kartai, kuri ne tik pasakoja mirusios moters istoriją, bet ir kuria savąją. Šerelytės vyrai komunikacijos procese dalyvauja mažai, išskyrus romano dalį, kurioje prakalba brolis. Tačiau tiesioginės komunikacijos šiame romane labai mažai, nes kiekvienas pasakotojas atskirai kalba apie mirusią moterį – jų pasakojimai tarpusavyje beveik nebendrauja.

VII. Išvados

- Magistro darbe „Moters socialinė tapatybė Renatos Šerelytės prozoje“ analizuojamuose romanuose „Lėdynmečio žvaigždės“, „Mėlynbarzdžio vaikai“ ir novelių knygoje „Balzamuotojas“ moteriškasis identitetas skleidžiasi ne tik per literatūrinį, bet ir per kasdieninį, istorinį, ekonominį ir kitą... socialumą. Kiekvieno žmogaus socialumo interpretuojamas kasdienio gyvenimo tikrovės elementais. Literatūroje, moteriškasis indentiteto socialumas reiškiasi priklausomai nuo kūrinio autorės vaizduojamos kasdienybės.
- Šerelytės analizuojamose kūriniuose nuolatos vaizduojama socialinėje erdvėje besipriešinančios tradicinės visuomenės nuostatomis moterį. Labiausiai socialinė moters tapatybė atsikleidžia vaizduojant šeimos santykius. Kitaip tariant, per daugelį tradicinės moters ypatybių ir vertybių neigimą. Pavyzdžiui, knygoje „Balzamuotojas“ vaikai tarsi bandomi susieti su motina, tačiau tas santykis yra neigiamas: motina daugeliu atvejų kelia grėsmę savo vaikams, arba jos nėra šalia. Moters socialinė tapatybė atsiskleidžia tekstuose vaizduojant jau dekonstruotą motiną, dažnai moters identitetas kristalizuojasi nepilnoje šeimoje. Toks dekonstruotas šeimos narių bendravimas kuriamas romane „Mėlynbarzdžio vaikai“. Empiriniame lygmenyje Šerelytės vaizduojamų santykių universalijos naujai atsiveria žmonių tarpusavio santykių supratimo perspektyvas. Šis prasminis laukas įsilieja į pagrindinės kūrinio veikėjos – moters tapatybės diskursą, ypač aktualų įvairiai vaizduojamoje dabartyje. Vieno žmogaus istorija tampa įprasmintą visos šeimos istorijos dalimi.
- Moters socialinė tapatybė yra tiesiogiai priklausoma nuo laikmečio bei ją supančių žmonių, socialinės padėties visuomenėje – visa tai ir formuoja moters sąmonę ir savimonę. Šerelytės vaizduojamas moters identitetas romane „Lėdynmečio žvaigždės“ išryškėja, išformuojant tradicinę moteriškumo sampratą. Moteris nesijaučia moterimi, nenori būti ir motina. Visi šie ženklai nubrėžia kitokios – būtent Šerelytės tektų vaizduojamos moters tapatybę.
- Šerelytės kūrinių moteris negali būti atsiejama nuo šalia esančio vyro, šiame darbe buvo išskirta vyro vaizdavimo pozicija. Daugeliu atveju vyras tampa pagrindine Šerelytės romano „Mėlynbardžio vaikai“ problema, dėl kurios moteris jaučiasi nelaiminga, vieniša, dėl vyrų nukenčia šeimos santykiai. Pats vyras vaizduojamas neryškus, tarytum kontekstas, kuris padeda moteriai išreikšti save, savo jausmus, parodyti pyktį, įniršį, kartais kovoti dėl vaikų. Vyras savo neveiksmumu sukuria problemišką moteriai erdvę, kurioje, šiuo atveju, ji ieško savo tapatybės.
- Šerelytės prozoje moters socialinės tapatybė formuojasi per motinystės veiklą. Tačiau analizėje pastebima, kad romane „Lėdynmečio žvaigždės“ motinystė atskleidžiama kaip moters tobulėjimo kliūtis. Moteris-motina nesugeba suderinti motinystės su savo asmeniniu gyvenimu, jai vaikas

trukdo. Motinystės sąvoką Šerelytė savo kūryboje pakeičia iš esmės: anksčiau moteriai pirmoje vietoje buvo šeima ir namai, o ne karjera. Tačiau vienu ar kitu atveju, moteris privalo tapti motina, kad galėtų labiau suprasti savo tapatybę. Motinystė – tai moters saviraiškos priemonė, gyvenimiškas išbandymas.

- Moteriškumas neatskiriamas nuo moteriškojo kūno kulto sąvokos, todėl šiame darbe buvo būtina atskleisti moters kūniškumą reikšmę. Moters tapatybė, daugeliu atvejų Šerelytės tekstuose identifikuojama per jos kūną. Pastebėta, kad lyginamuosiuose kūriniuose (Šerelytės novelių knyga „Balzamuotojas“ ir Mazzantini romanas „Nejudėk“) per kūną atsiskleidžiama moters moteriškoji tapatybė. Šiuolaikinė moteris yra netinkama moteris, žmona, motina. Vaizduojamas tik jos kūnas, kuris tik iš dalies susijęs su moteriškumu.
- Romano pasakojimo struktūrą analizėje atskleidžia ne tik moters, bet ir moters ir vyro santykių ypatybės. Moters socialinės tapatybės raiškai turi įtakos pasakos „Mėlynbarzdis“ archetipas. Romano „Mėlynbarzdžio vaikai“ vaizduojamai motinai „Mėlynbarzdis“ ne tik žmogus, bet ir sovietinės santvarkos alegorija, o vaikams - tai patėvis. Moterį yra užvaldęs *grobūnis* vyras, kuriam ji pripratusi paklusti. Galima manyti, kad tokios moters sąmonė užvaldyta, todėl nebėra vietos saviraiškai, dekonstruojami moters ir vyro santykiai.
- Išanalizavus komunikacijos ir naracijos santykį romane „Mėlynbarzdžio vaikai“ pastebėta, kad Šerelytės moteris siekia laisvės, ji nori bendrauti ne tik kūniškai, bet ir dvasiškai, todėl daugeliu atvejų ji jaučiasi vieniša. Vieništumo jausmas persiduoda ir jaunajai kartai, kuri ne tik pasakoja mirusios moters istoriją, bet ir kuria savąją. Šerelytės tekstuose komunikacijos procese beveik nedalyvauja vyrai, todėl tiesioginės komunikacijos šiame romane labai mažai.

VIII. Santrauka

Moters socialinė tapatybė Renatos Šerelytės prozoje

Pagrindinės sąvokos: moteris, socialinė, tapatybė, Šerelytė, moteriškumas, identitetas, motina

Magistro darbo tema – „Moters socialinė tapatybė Renatos Šerelytės prozoje“ orientuota į moters tapatybės analizę. Rašytoja Šerelytė savo kūrinuose vaizduoja visuomenės, šeimos santykių problemas. Svarbiausia darbe – socialiniai santykiai. Šerelytės pagrindiniai veikėjai iš esmės nėra tipiški sovietmečio žmonės, jie stengiasi kurti savo individualumą, tapatybę jiems priimtinais būdais. Magistro darbe analizės darbo ašimi tampa moteris. Stengiamasi Šerelytės romanuose „Lėdynmečio žvaigždės“ (1999) ir „Mėlynbarzdžio vaikai“ (2008) bei novelių knygoje „Balzamuotojas“ (2006) išryškinti moters socialinę tapatybę, konstruojant sovietinių realiųjų persunktą moteriškumą.

Šiuolaikinės literatūros atsigręžimas į sovietinę tematiką yra natūralus, nes sovietinės temos dar visiškai nėra išsemtos, bet to, sovietmečiu gyvenusiam žmogui smalsu ieškoti savo tapatybės, kurią formavo sovietinis laikotarpis. Tiriamų tekstų moteris iš šalies bando analizuoti savo gyvenimą, jo prasmę, taip ir Šerelytė bando sugrįžti ir dar kartą pažvelgti į sovietinių laikų skaudulius, kurie autorės fiksuojami sutelkiant dėmesį ne į istoriškumą, bet fragmentiškai remiantis žmonių sąmone, jausmais, išgyvenimais.

Pagrindinis darbo tikslas buvo išanalizuoti ir atskleisti Renatos Šerelytės kūrinuose vaizduojamos moters socialinę tapatybę. Darbe apertas moteriškojo identiteto socialumas, ištirtos moters tapatybės vaizdavimo ypatybės Šerelytės prozoje. Romano „Lėdynmečio žvaigždės“ analizėje išryškėjo, kad vyro buvimas šalia moters neturi konkrečios paskirties – jis veikia kaip kontekstinė priemonė, paryškinanti moters socialinę tapatybę. Išanalizavus novelių knygą „Balzamuotojas“ buvo atskleistos Šerelytės vaizduojamos netradicinės motinystės ypatybės. Motinystė materialiai, norinčiai kurti, tampa našta. Moteriškumas ir motinystė neatsiejama nuo moters kūno vaizdavimo. Analizėje pastebėta, kad daugeliu atvejų Šerelytės vaizduojama moteris tapatinama tik su jos kūnu, taip moteris įgauna daiktiškumo ypatybę. Romane „Mėlynbarzdžio vaikai“ moters socialinė tapatybė reiškiasi pasakojimo struktūroje. Per komunikacijos ir naracijos santykį atsiskleidžia moters vaizdavimo ypatybės. Darbe pastebėta, kad iš tikrųjų Šerelytės tekstų moteris siekia surasti savo tikrąją egzistavimo priežastį, suprasti, kodėl ji negali atsiplėšti nuo vyro ir gyventi savarankiškai. Todėl atsiranda moters daiktiškumo problema. Vyras į moters kūną žvelgia kaip į daiktą, kuriuo tenkina savo įgeidžius. Moters egzistavimui lemtingas vyro poveikslas. Taip pat moters tapatybę atspindi daugiabalsis moters vaizdavimas skirtingų romano „Mėlynbarzdžio

vaikai“ pasakotojų. Per mito-pasakos „Mėlynbarzdis“ archetipą išryškinama moters tapatybė. Analizuojamame „Mėlynbarzdžio vaikai“ romane šis simbolis įgyja totalitarizmo prasmę, tačiau neatsiejamas ir nuo moteriškosios patirties tragedijos. Kaip ir pasakoje, taip ir Šerelytės romane atspindi moters troškimas būti despoto žmona, mylimąja. Toks troškimas moterį paženkliną visam laikui ir atiboja nuo realybės. Remiantis pasaka, Šerelytės romane specialiai kuriama meninė tikrovė. Analizuojamame romane sovietmečio žmogus gyvena, gali gyventi ir egzistuoti tik pagal „Mėlynbarzdžio“ nustatytas taisykles. Išanalizavus komunikacijos ir naracijos santykį šiame rašytojos Šerelytės romane pastebėta, kad moteris siekia laisvės, ji nori bendrauti ne tik kūniškai, bet ir dvasiškai, ji jaučiasi vieniša. Mirusios moters vaizdavimo ypatybės moterį išlaisvina, ji ima suprasti savo egzistavimo prasmę. Išaiškėja, kodėl moteris, būdama gyva, neturi progos suabejoti ir pamąstyti, ar viskas, ką ji daro, kodėl paklūsta vyrui, yra teisingas gyvenimo požiūris. Analizuojami tekstai rodo, kad moters socialinė tapatybė atsiskleidžia per socialinę kasdienio gyvenimo tikrovę.

IX. Summary

A Woman's Social Identity in Renata Šerelytė's Prose

Key words: *a woman, social, sameness, Šerelytė, femininity, identity, mother*

The theme of Master's thesis is 'Woman's social identity in Renata Šerelytė's prose', which focuses on the analysis of woman's identity. Writer Renata Šerelytė describes public and family relations problems. The most important in the thesis is social relations. Šerelytė's protagonists are not mainly typical Soviet time people, they try to create their individuality and identity in their acceptable way. The woman becomes the work central-line of the analysis in the Master thesis. In the novels 'Ice-age stars' (1999) and 'Bluebeard's children' (2008) as well as the book of short stories 'Embalmer' (2006), the writer strives to develop woman's social identity, designing femininity penetrated with Soviet times realia.

The evoking Soviet times topics of modern literature is natural as Soviet themes have not been emptied yet, in addition the person who lived in the Soviet times is curious to search for the identity which was designed by Soviet times. The woman in the analyzed discourse tries to analyze her life, its sense. This way Šerelytė strives to return and glance at sores of these times, which are sensed by the author concentrating attention not on historicism but fragmentarily referring to people's consciousness, feelings and experience.

The main aim of the thesis was to analyze and reveal a portrayed woman's social identity in Renata Šerelytė's works. The thesis discussed the sociality of the feminine identity, studied portrayal features of woman's identity in Šerelytė's prose. In the analysis of novel 'Ice-age stars' it is shown that the man's existence close to the woman does not have a concrete purpose – he acts as the mean of a context, accentuating woman's social identity. Having studied the short stories 'Embalmer' it was revealed non-traditional features of maternity portrayed by Šerelytė. Maternity for the woman who wants to create becomes a burden. Femininity and maternity are not separated from the portraying of the woman's body. It was noticed in the study that the woman portrayed by Šerelytė in many cases is identified only with her body and this way she takes the feature of a material shape. Woman's social identity expresses in the structure of narrative in novel 'Bluebeard's children'. The features of woman's portraying are revealed through the relation of communication and narration. In the thesis it was noticed that the woman in Šerelytė's works strives to find the reason of her real existence and understand why she cannot separate from her man and live independently. Thus, there appears the problem of woman's materiality. A man sees woman's body as a thing, which is used to appease his whims. Man's picture is vital for woman's existence.

Moreover woman's identity reveals her polyphonic portraying by different narrators from novel 'Bluebeard's children'. Woman's identity is shown through myth-tale archetype 'Bluebeard'. In the analyzed novel 'Bluebeard's children' this symbol acquires the meaning of totalitarianism, although it is not separated from the tragedy of feminine experience. In Šerelytė's novel as well as in the tale the woman wants to be a despot's wife and beloved. This desire marks the woman forever and distance from the reality. Under the tale Šerelytė specially makes artistical reality. In this novel the Soviet time person lives, can live and exists only under established rules by 'Bluebeard'. Having analyzed the relation of communication and narration in this writer Šerelytė's novel it was noticed that the woman pursues freedom, she wants to communicate not only sensually but also spiritually, she feels lonely. The features, which describe a dead woman, emancipates her, she starts to understand the sense of existence. It is shown why the woman while she is alive does not have an opportunity to doubt and think if everything she performs is fair on the life point of view and if it is right and why she obeys her man. Studied texts state that woman's social identity reveals through the reality of social routine.

x. Šaltiniai ir literatūra

1. Šerelytė 1999, Šerelytė, Renata, *Lėdynmečio žvaigždės*. Vilnius: Tyto alba.
2. Šerelytė 2006, Šerelytė, Renata, *Balzamuotojas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
3. Šerelytė 2009, Šerelytė, Renata, *Mėlynbarzdžio vaikai*. Vilnius: Alma litera.
4. Aputis 1992, Aputis, Juozas, *Rūkų ir darganų novelės*, Pergalė, Nr. 4.
5. Beauvoir 1996, de Beauvoir, Simone, *Antroji lytis*, Vilnius: prada.
6. Berger 1999, Berger, Peter; Luckmann, Thomas, *Socialinis tikrovės konstravimas. Žinojimo sociologijos traktatas*. Iš anglų kalbos vertė Aldona Radžvilienė, Vilnius: Prada.
7. Bourdieu 2003, Bourdieu, Pierre, Wacquant Loic J.D., *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, Į lietuvių kalbą vertė Vilija Poviliūnienė Vilnius: Baltos lankos.
8. Brazauskas 1988, Brazauskas, Nerijus, *Šiuolaikinio lietuvių romano populiarumas: tarp žanro, rinkos ir pozicijos*, Colloquia. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidybos centras.
9. Chadorow 2000, Chadorow, Nancy, *Воспроизводство материнства: психоанализ и социология пола*, Антология гендерной теории, составление, комментарии (Е. И. Гапова, А. Р. Усманова), Минск: Пропилеи, 29-76.
10. Daugirdaitė 1999, Daugirdaitė, Solveiga, „Motinystės reprezentacija naujausiuose lietuvių moterų tekstuose“. *Feminizmas, visuomenė, kultūra*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
11. Daugirdaitė 2000, Daugirdaitė, Solveiga, *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai. Moteriškumo reprezentacija lietuvių moterų prozoje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
12. Daujotytė 1992, Daujotytė, Viktorija. *Moters dalis ir dalia*. Vilnius : Vaga.
13. Daujotytė 2001, Daujotytė, Viktorija, *Parašyta moterų*. Vilnius: Alma litera.
14. Estes 2007 Estes, Clarissa Pinkola, Ph. D. *Bėgančios su vilkais*. Į lietuvių kalbą vertė Lina Būgienė, Vilnius: Alma litera.
15. Fiske 1998, Fiske, John, *Įvadas į komunikacijos studijas*, Vilnius: Baltos lankos.
16. Jakonytė 2005, Jakonytė, Loreta, „Garuojančio vandens lašo gaudymas, arba kūrinio problema literatūros sociologijoje“, *Senoji Lietuvos literatūra, 19 knyga*, [žiūrėta 2014-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.llti.lt/failai/e-zurnalai/SL19/Jakonyte_str.pdf>.
17. Jakonytė 2005, Jakonytė, Loreta, *Žmonės po ledu*, Darbai ir dienos. Kaunas: VU leidykla.

18. Jakonytė 2011, Jakonytė, Loreta, „Karvės kuolas pilies gatvėje“, *Renatos Šerelytės kūrybos studija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
19. Jonkutė 2014, Jonkutė, Viktorija, „Pasaulis pagal R. Šerelytę, arba Dar kartą apie Mėlynbarzdžio vaikus“ [Žiūrėta: 2014-02-24]. Prieiga per internetą <http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20111009192505/http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3251&kas=straipsnis&st_id=15330>.
20. Klimašauskienė 2005, Klimašauskienė Irena; Kailiūtė Rūta, „Moters vaizdavimo stereotipai ir jų modifikacijos XX a. antrosios pusės lietuvių prozoje“. *Lyčių studijos ir tyrimai: teminis straipsnių rinkinys*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
21. Kvieskienė 2005, Kvieskienė Giedrė, *Pozityvioji socializacija*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
22. Lorber 1994, Lorber, John. *The Porodoxes of Gender*. Yale.
23. Mazzantini 2005, Mazzantini, Margaret, *Nejudėk*, Vilnius: Alma litera.
24. Peters 2004, Peters, Jon Durham, *Kalbėjimas Vėjams*, Į lietuvių kalbą vertė Patricija Droblytė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
25. Reingardė 2009, Reingardė, Jolanta, *Socialinis ir kultūrinis lyties formavimasis*. Lytiškumas: socialiniai, kultūriniai ir sveikatos aspektai. Vilnius: Senoja.
26. Sprindytė 2006, Sprindytė, Jūratė, *Prozos būsenos 1988–2005*, *Naujosios literatūros studijos*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
27. Šatkauskaitė 2008, Gintarė Šatkauskaitė, „R. Šerelytė nebėga nuo autobiografiškumo“, [Žiūrėta: 2014-02-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.balsas.lt/naujiena/223918/r-serelyte-nebega-nuo%20autobiografiskumo/>>.
28. Šerelytė 2001, *Renata, Šerelytė, mama, kuri rašo*. Kūrybos metas, LRT interviu įrašo medžiaga. [Žiūrėta 2014 02 17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2345>>.
29. Šerelytė 2009, Knygos „Mėlynbarzdžio vaikai“ pristatymas [žiūrėta 2013-12-12]. Prieiga per internetą: <(https://www.facebook.com/video/video.php?v=1079707151129)>.
30. Šerelytė 2014, Šerelytė, Renata *Balзамuotojas*, [Žiūrėta: 2014-02-24]. Prieiga per internetą: <<http://metuknygosrinkimai.skaitymometai.lt/index.php?41542770>>.
31. Trimakas 2009, Trimakas, Kęstutis. „Rašytoja Renata Šerelytė – šimtamečio „Draugo“ viešnia“. [Žiūrėta:2014-01-30]. Prieiga per internetą <<http://www.tekstai.lt/tekstai-apie-tekstus/5725-kestutis-a-trimakas-rasytoja-renata-serelyte-simtamecio-draugo-viesnia>>.

32. Trimakas 2009, Trimakas, Kęstutis Antanas, *Draugo šeštadieninis priedas*, *Kultūra*, [Žiūrėta 2014-02-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.tekstai.lt/tekstai-apie-tekstus/107-s-/5549-kestutis-a-trimakas-renatos-serelytes-romanas-melynbarzdzio-vaikai.html>>.
33. Vosyliūtė 2005, Vosyliūtė, Anelė, „Moterys marginalės: gyvensenos ypatumai“. *Lyčių studijos ir tyrimai: teminis straipsnių rinkinys*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
34. Zaborskaitė 1978, Zaborskaitė, Vanda, *Literatūros mokslo įvadas*, Vilnius : Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija.
35. Zalatorius 1988, Zalatorius, Albertas, *Prozos gyvybė ir negalia*, Vilnius: Vaga.

XI. Anotacija

Lina Abromavičienė, *Moters socialinė tapatybė Renatos Šerelytės prozoje. Magistro darbas*, vadovė doc. dr. Irena Baliulė, Šiaulių universitetas, Literatūros istorijos ir teorijos katedra, 2014, p.44.

PUBLIKACIJA MAGISTRO DARBO TEMA / PUBLICATION ON THE THEME OF THE MASTER THESIS

Straipsnis/Article

SMD tezės / Thesis of student's research work

Abromavičienė L. (vadovė doc. dr. Irena Baliulė) „Moters socialinė tapatybė Renatos Šerelytės prozoje“, Studentų darbai 2014, Lietuvos studentų lituanistų XVIII mokslinė konferencija, Šiauliai: BMK leidykla, 2014, p. 71–72.

XII. Annotation

Lina Abromavičienė, *A Woman's Social Identity in Renata Šerelytė's Proze. Master Thesis.* Academic adviser Assoc. doc. dr. Irena Baliulė, Šiauliai University, Department of History and Theory of Literature, 2014, p. 44.